

SOCIALE WEDEROPBOUW

**Het werk van
waarheids-
commissies
sinds meer
dan 25 jaar.**

deel 1

Kristel Allewijn

IPIS-Brochure 117

INHOUD

Deel 1

INLEIDING	5
Kenmerken van een waarheidscommissie:	6
Belangrijkste doeleinden	8
Minimale voorwaarden	8
Risico's	10
WAARHEIDSCOMMISSIES SINDS 1971	13
Bangladesh	13
Oeganda	14
Bolivië	15
Israël	17
Argentinië	18
Guinea	20
Uruguay	21
Zimbabwe	23
Oeganda	24
Filippijnen	26
Togo	27
Chili	30
Zuid-Afrika	32
Zuid-Afrika	34
Tsjaad	35
Sri Lanka	38
Zuid-Afrika	39
Duitsland	41
Duitsland	43
Albanië	44
El Salvador	45

El Salvador	47
Zuidelijk Afrika	51
Brazilië	52
Mexico	53
Deel 2	
Nicaragua	5
Niger	7
Ethiopië	9
Soedan	12
Thailand	14
El Salvador	16
Ghana	18
Burundi	20
Honduras	26
Honduras	28
Rwanda	31
Malawi	35
Sri Lanka	36
Haïti	38
Zuid-Afrika	41
Guatemala	43
BESLUIT	45
BIBLIOGRAFIE	47

INLEIDING

Van zodra de strijdbijlen begraven zijn, is de vraag naar normalisering van het maatschappelijk leven aan de orde. Engagements ter wederopbouw van een maatschappij doen ons gewoonlijk denken aan het herstel van de economische factoren in die samenleving en de reïntegratie van die economie op wereldvlak. De vernieling beperkt zich meestal niet tot de economische aspecten van de maatschappij, maar uit zich echter ook in het sociale weefsel en van daaruit in de politieke organisatie van een land. De oplossingen voor deze kwesties zijn niet eenduidig en zeker niet voor de hand liggend. Er zijn verschillende mogelijkheden om de overgang van een autoritair naar een democratisch bewind te maken.

De mogelijkheden zijn niet alleen verschillend van aard (het onderzoeken van de handelingen door voormalige staatsagenten en/of vrijheidsstrijders, de rapportering (geschiedschrijving), de formulering van aanbevelingen ter preventie van ontsporingen van het regime en ter versterking van de democratie en de mensenrechten, het voeren van processen, het verlenen van amnestie, de toekenning van schadevergoeding aan de slachtoffers), ze kunnen zich ook onderscheiden in vereiste tijd om uitwerking te hebben. De verschillende mogelijkheden kunnen ook gecombineerd worden. De keuze moet gedragen worden door de bevolking en in concreto bijdragen tot de opbouw van een volwaardige democratische rechtsstaat wil de gekozen oplossing een duurzaam karakter hebben.

In dit werk verdeeld over twee brochures behandelen we alleen de waarheidscommissies met de kenmerken zoals verder weergegeven. Andere instanties die te pas kunnen komen bij transitionele justitie zijn: de oorlogstribunalen (resp. het permanent internationaal strafhof) al dan niet voorafgegaan door een expertencommissie (*fact-finding*, d.i. onderzoek naar specifieke feiten) en de regelingen ter 'lustratie' in verschillende Oost- en Centraal-Europese landen: d.i. aanklacht en zuivering van personen waarbij gebruik gemaakt wordt van de enorme hoeveelheid dossiers die door de voormalige veiligheidsdiensten werd bijgehouden. Daarnaast bestaan er ook initiatieven die uitgaan van niet-goevernementeel organisaties (in de vorm van waarheidscommissies of van volkstribunalen) of van particulieren die zich verenigen (groeperingen van slachtoffers/familie van slachtoffers en groeperingen van veteranen).

Alvorens te komen tot een chronologische opsomming en een beknopte bespreking van de onderzoekscommissies die er sinds 1971 zijn geweest, beschrijven we de voornaamste kenmerken van een waarheidscommissie, het doel ervan, voorwaarden die minimaal moeten worden vervuld voor een optimale werking en de risico's die de inrichting en de werking van de waarheidscommissie kunnen inhouden.

Kenmerken van een waarheidscommissie:

- Een waarheidscommissie wordt ingericht na het bereiken van vrede of wanneer een land de overgang naar een democratisch bestel maakt; eventueel in het kader van een vredesakkoord tussen overheid en gewapend verzet.

De installatie van een democratisch regime kan een duurzaam karakter opbouwen wanneer drie fasen worden doorlopen: vrede, waarheid en rechtvaardigheid (*peace, truth, justice*).

- Een waarheidscommissie tekent systematische mensenrechtenschendingen en schendingen van het internationaal humanitair recht op. Het is niet de bedoeling dat alle gevallen die binnen het mandaat van de commissie vallen worden onderzocht. Wel moet de commissie een algemeen beeld van het politieke geweld tijdens een welbepaalde periode schetsen. Het rapport kan worden geïllustreerd met een diepgaand onderzoek van een aantal gevallen aangevuld met beknopte statistieken over andere gevallen.

- Een waarheidscommissie moet een zekere autoriteit hebben zodanig dat ze geen moeilijkheden ondervindt in de toegang tot informatie, bescherming geniet bij het uitoefenen van haar taken en dat haar rapport enige impact heeft. Die autoriteit wordt gehaald uit de instantie die de commissie heeft ingericht (regering, parlement, internationale organisatie), haar samenstelling en/of de instantie die de commissie sponsort.

- Een waarheidscommissie onderzoekt schendingen begaan door de overheid of door het gewapend verzet.

- Een waarheidscommissie kan getuigen horen. De commissie kan haar activiteiten op vertrouwelijke manier uitoefenen of meteen in de publieke sfeer brengen. Worden zij op vertrouwelijke manier volbracht, dan moeten wel de

garanties van een eerlijk en neutraal verloop vervuld zijn. Publieke hoorzittingen gaan soms gepaard met gevoelens van angst voor wraak bij de getuigen. Commissies kunnen echter ook voor louter politieke doeleinden zijn opgezet.

- Een waarheidscommissie wordt geïnstalleerd door de overheid (officiële commissies): het betreft inrichting door het staatshoofd, de regering of het parlement. Hieronder verstaan we ook de initiatieven tot inrichting van een onderzoekscommissie genomen door niet-goevernemente organisaties, maar die later door de politieke leiders worden bijgetreden (bv. Zuid-Afrika, Rwanda).

Alsmaar meer ondernemen niet-goevernemente organisaties dergelijke initiatieven als drukingsmiddel ten aanzien van de overheid: zie bv. in Uruguay (*Nunca más*, NGO *Servicio Paz y Justicia*), Rusland (NGO *Memorial*), Paraguay (*Nunca más*, Comité van Kerken), Brazilië (*Nunca más*, Aartsbisdom van Sao Paulo ism Wereldraad van Kerken), Guatemala (*Grupo de Apoyo Mutuo*), Zimbabwe (Katholieke Commissie voor Rechtvaardigheid en Vrede) en Ecuador. Ook het werk van NGO's kan leiden tot officiële erkenning of op z'n minst publieke erkenning.

- Een waarheidscommissie onderzoekt een welbepaalde periode in het verleden. De commissie is dus geen instantie die actuele mensenrechtenschendingen onderzoekt.

- Een waarheidscommissie maakt onmiddellijk een rapport bekend en voor het publiek beschikbaar.

- Een waarheidscommissie stelt zelf geen vervolgingen in, maar verzamelt eventueel informatiemateriaal om het voeren van rechtszaken mogelijk te maken. Een kwestie die hier nauw mee samenhangt is het al of niet bekend maken van namen van individuen die schuldig worden bevonden aan mensenrechtenschendingen. Het betreft een dilemma tussen twee principes: het recht op een eerlijk proces en het recht op de (volledige) waarheid.

De handelwijze van de Salvadoraanse commissie lijkt in deze materie een precedentswaarde te hebben opgebouwd. Deze commissie heeft namen genoemd omdat dit inherent is aan de opdracht van de commissie om de volledige waarheid bekend te maken. Er moeten betrouwbare getuigenissen voorhanden zijn en het gaat om personen die een hogere plaats bekleden en officiële functies uitoefenen die in direct verband staan met de schendingen of met het verhullen van de schendingen.

- Het werk van een waarheidscommissie kan gevolgd worden door procedures voor de rechtbank/amnestie en schadeloosstelling.

Belangrijkste doeleinden

De voornaamste redenen die ten grondslag liggen van de inrichting van een waarheidscommissie kunnen als volgt worden weergegeven:

- Officiële erkenning van door de overheid en verzetsgroepen gepleegde mensenrechtenschendingen. Feiten en gegevens inzake systematische en grootschalige mensenrechtenschendingen kunnen dan al gekend zijn, vanaf nu zijn zij kennis van de gemeenschap of behoren zij tot het collectieve geheugen.

- Voorkoming van nieuwe gruwelijkheden in de toekomst. Dit is de voornaamste doelstelling van de aanbevelingen die een waarheidscommissie formuleert.

Minimale voorwaarden

Alhoewel de praktische uitwerking en wijze van totstandkoming van de waarheidscommissies sterk verschillen naargelang de te behandelen wandaden en de initiatiefnemende autoriteit zijn er toch een aantal minimale voorwaarden waaraan een concrete waarheidscommissie moet beantwoorden opdat een optimale functionering en erkenning van haar werk gewaarborgd zijn.

- De oprichting van een interne/nationale waarheidscommissie vereist op politiek en militair gebied een relatief stabiele situatie. De vredesopbouw en -handhaving moeten goed functioneren. In het omgekeerde geval kan men zich verwachten aan intimidatie van de commissieleden, van de mensen die willen meewerken met de commissie, van de getuigen, enz. Eventueel moet gedacht worden aan de installatie van een internationale waarheidscommissie.

- De commissie moet beschikken over voldoende financiële middelen en faciliteiten om haar opdracht te kunnen uitvoeren. Hieronder verstaan we o.m. gespecialiseerd personeel (juridisch werk, opgravingen, ...), neutraal gebouw, werkingsmiddelen.

- De commissie moet onpartijdig en in goed vertrouwen, onafhankelijk van politieke (etnische, regionale) krachten haar opdracht kunnen uitvoeren.

- De waarheidscommissie moet op korte termijn (1 tot 1,5 jaar) met een rapport naar buiten komen. Dit is een belangrijk signaal met betrekking tot de wil van de overheid om klaarheid te scheppen en in de mate dat er ook beslissingen worden genomen met betrekking tot te straffen individuen zullen particulieren hun persoonlijke wraakuitoefening staken. Dezelfde redenering geldt voor een vlugge oprichting van zo'n commissie na de beëindiging van het conflict.

- Het mandaat van de waarheidscommissie moet voldoende ruim geformuleerd zijn; de commissie moet politiek onafhankelijk kunnen werken en gevrijwaard worden van politieke inmenging in de bepaling van de bevoegdheden na de installatie. De commissie moet een vlotte toegang hebben tot de informatie die zij nodig denkt te hebben. In het andere geval zal een eventueel rapport slecht een 'gedeeltelijke waarheid' behandelen.

- Een waarheidscommissie kan aanbevelingen formuleren met betrekking tot te ondernemen hervormingen (van het leger, de politie, het gerechtelijk apparaat), het versterken van de democratie, maatregelen van nationale verzoening, schadeloosstelling van de slachtoffers.

- Er is geen nood aan een vastbepaald model van waarheidscommissie, wel moet er internationale erkenning (zo bv. door het op te richten internationaal strafhof) zijn wanneer de commissie door bepaalde eigenschappen wordt gekenmerkt.

- Alhoewel elke situatie (etnisch/religieus conflict, politieke omwenteling, enz.) een waarheidscommissie met een eigen opdracht, een eigen samenstelling meebrengt, is toch nodig dat er uitwisseling (doorgeven van expertise) is met medewerkers van vorige commissies in andere landen.

- In sommige gevallen kan het aangewezen zijn te kiezen voor ondersteuning van de VN, bv. in geval van een te broze politieke samenleving, gebrek aan financiële middelen, nood aan een goed uitgeruste veiligheidsmacht, onmacht wanneer buitenlandse mogelijkheden interne wantoestanden ondersteunden.

In een aantal gevallen hebben derde landen die een van de strijdende partijen ondersteunden ten tijde van een intern conflict zelf (officiële en niet-officiële) onderzoekscommissies georganiseerd. Vb. Tower- en Walsh-commissies in de Verenigde Staten die de rol van de VS in het Iran-Contra-schandaal moesten reconstrueren.

Risico's

De inrichting van een waarheidscommissie getuigt in principe van de politieke wil om een bepaalde wantoestand of bepaalde wanpraktijken te onderzoeken, en er vervolgens komaf mee te maken. Doch dient niet elke opgerichte commissie die nobele doeleinden.

- De overheid die tot de oprichting van een commissie beslist, kan dit doen om louter politieke, formele motieven en niet om de waarheid te achterhalen of een duurzaam democratisch bestel met innachtneming van de mensenrechten op te bouwen.

- Het aan het licht brengen van de waarheid is een delicate opdracht: de nationale verzoening kan ermee worden ondersteund, maar dit proces kan eveneens oude wonden nog groter maken of de nog jonge democratie ernstig in gevaar brengen.

De manier van totstandkoming van een waarheidscommissie (bv. na een parlementair debat, akkoord bij een vredesproces, na aanhoudende druk van NGO's), de werkingsmodaliteiten (hoorzittingen achter gesloten deuren, bekendmaking van namen van daders, onderzoeken ter plaatse, enz.) ervan en de wijze waarop die door de commissie invulling krijgen, kunnen hierop anticiperen of inspelen.

Enkele bijzondere onderzoeksinstanties

Het onderzoekswerk van waarheidscommissies kan ook door andere instellingen vervuld worden. Sommige initiatieven komen er door de overheid of situeren zich binnen staatsstructuren. We hebben het bv. over de lustratiemaatregelen beslist door diverse overheden in voormalige Oostbloklanden. Deze maatregelen zijn in principe bedoeld om de door voormalige staatsdiensten massaal verzamelde inlichtingen te ontsluiten. Deze openstelling van archieven gaat gepaard met de het identificeren van voormalige overheidsfunctionarissen die eventueel het recht ontzegd worden in de toekomst nog een openbaar mandaat te vervullen. De betrokken onderzoeksinstanties kunnen de taak hebben een deel van de historische analyse van een voorbij regime - bv. de rol en het werk van inlichtingendiensten - in kaart te brengen.

Een ander overheidsinitiatief is de inrichting van een commissie door het parlement of de regering om het eigen aandeel in een conflict in het buitenland te onderzoeken. Voorbeelden zijn het onderzoek naar de rol van de Amerikanen in het Iran-Contragate schandaal, hun misstappen in de Golfoorlog, enz.

Een reconstructie van de feiten maakt ook deel uit van procesvoering. De waarheid die in dit geval aan het licht komt, beperkt zich echter tot zeer specifieke gebeurtenissen met een duidelijk aantoonbare dader en door zijn wandaad getroffen slachtoffers. De slachtoffers bekomen wel meteen een uitspraak.

Een andere categorie initiatieven zijn afkomstig van niet-goevernemente instanties (bv. organisatie van volkstribunalen, opstelling van lijsten met namen van slachtoffers door de Kerk) of van groeperingen van particulieren (bv. commissies van Amerikaanse veteranen voor onderzoek naar hun aandeel in de Vietnam-oorlog).

Zoals reeks is aangegeven, vervullen deze bijzondere onderzoeksinstanties niet de criteria van waarheidscommissies. Zij kunnen evenwel een onmisbare plaats innemen in bv. de aanloop naar een officieel onderzoek.

Hieronder volgt dan een beknopte bespreking van de waarheidscommissies die sinds 1971 zijn georganiseerd. De bespreking gebeurt aan de hand van een aantal kenmerken van de onderzoekscommissie (inrichting, samenstelling, voorwerp, verloop, resultaat) met een inleiding over de factoren die geleid hebben tot de installatie van zo'n commissie. De basisinformatie is afkomstig van NGO's (rapporten en jaarboeken van *Amnesty International* en *Human Rights Watch*), VN-documenten (rapporten in het kader van de VN-Commissie voor de Mensenrechten, Hoge Commissaris van de VN voor de Mensenrechten, enz.), tijdschriftartikels en een aantal basiswerken - bv. van de hand van BRONKHORST, D. en van HAYNER, P. die reeds eerder verschenen zijn.

Het behoeft geen commentaar dat niet over elke commissie evenveel informatie te vinden is noch dat sommige commissies kunnen ontbreken op deze lijst. Het overzicht van de waarheidscommissies eindigt met een besluit gevolgd door een bibliografie met referenties voor verdere verdieping in de werking van een commissie in een bepaald land of naar meer algemeen beschouwende analyses.

WAARHEIDSCOMMISSIES SINDS 1971

Bangladesh

Situatie: Wanneer in 1947 een einde komt aan Brits-Indië, vormen zich aanvankelijk twee staten: India en Pakistan. Bengalen, zoals Bangladesh door de Britse Oostindische Compagnie werd genoemd, werd opgesplitst tussen de beide nieuwe staten. De gebieden met een moslimmeerderheid, aangeduid met de naam Oost-Bengalen hoorden bij Pakistan; de gebieden met een hindumeerderheid maakten deel uit van India. Pakistan zelf bestaat aanvankelijk uit twee zeer ongelijke gebieden die zo'n 1.600 km uit elkaar liggen. Oost-Pakistan (Oost-Bengalen) lijdt onder de economische, politieke en culturele discriminatie in het voordeel van West-Pakistan.

De *Awami Liga*, die de strijd aanbindt tegen de overheersing van West-Pakistan, behaalt bij de verkiezingen van 1969 een absolute overwinning. Kort daarna breekt de onafhankelijkheidsstrijd uit en India snelt Oost-Bengalen ter hulp in haar opstand tegen West-Pakistan. De ganse oorlog kost het leven aan 3 miljoen mensen en doet 10 miljoen mensen vluchten naar Indië.

Naam: Commissie met betrekking tot Oorlogsmisdaden (1971)

Voorwerp: De commissie onderzoekt de oorlog van 1971.

Resultaat: 30.000 personen worden in beschuldiging gesteld. Deze massale inbeschuldigingstelling wordt gevolgd door de afkondiging van een algemene amnestie in 1973.

Oeganda

Situatie: In 1971 wordt Milton Obote, die sinds de onafhankelijkheid van Oeganda als eerste minister fungeerde, in een bloedige staatsgreep geleid door Idi Amin Dada aan de dijk gezet. Het autoritair bewind van de nieuwe leider Idi Amin Dada wordt vlug duidelijk. Massale slachtingen treffen oud-gedienden (strijdkrachten en politie) van het Obote-regime. Vooral mensen van de Langi- en de Acholi-bevolkingsgroepen worden het slachtoffer. Aziaten met een Brits paspoort worden gedwongen om Oeganda te verlaten. In totaal zijn in 1977 zo'n 150.000 mensen door het regime van Idi Amin Dada om het leven gebracht.

In 1977 verschijnen twee rapporten van commissies waarin Idi Amin Dada beschuldigd wordt van medeplichtigheid aan moord. Een eerste onderzoek is het werk van de Internationale Commissie van Juristen in 1973. Deze commissie verzamelde gedetailleerd bewijsmateriaal van moorden, gepleegd op officiële functionarissen en burgers. Nadien, in 1975, richt Idi Amin Dada zelf een commissie in om zich te zuiveren van elke blaam.

Naam: Onderzoekscommissie met betrekking tot Verdwijningen (1975)

Ingericht door: de President (Idi Amin Dada)

Samenstelling: De commissie is samengesteld uit een uitgeweken Pakistaanse rechter, twee politiechefs en een legerofficier.

Voorwerp: De commissie onderzoekt verdwijningen van mensen in de periode 1971-1974 door toedoen van de strijdkrachten.

Verloop: 545 getuigen werden gehoord en 308 zaken opgediept. De besprekingen gebeuren in het openbaar.

Resultaat: De commissie maakt haar lijvig rapport - zo'n 1.000 bladzijden - bekend in 1975. Het noemt de namen van 308 mensen die verdwenen zijn en meldt dat dit getal nog hoger kan liggen. Hoewel er geen harde bewijzen zijn die duiden op Amins directe betrokkenheid bij een van de moorden, vindt de commissie bewijsmateriaal in overvloed dat diverse terreurbendes gelinkt aan zijn regime naar hartelust vermoord hebben. Amin ontbindt de commissie van zodra hij weet heeft van de inhoud.

De commissie doet aanbevelingen op het vlak van o.m. hervorming van de politie en de veiligheidstroepen, en training van de ambtenaren die het recht moeten afdwingen. Geen van de aanbevelingen krijgt uitvoering.

In 1977 vraagt de VN-Commissie voor de Mensenrechten uitleg bij het werk van de Oegandese onderzoekscommissie. De minister van Justitie, die zelf bedreigd wordt door Idi Amin, zit tussen twee vuren. Uiteindelijk vertelt hij de VN-Commissie dat er nog meer tijd nog was om de bevindingen van het rapport na te gaan. Daarna neemt hij de benen richting Verenigd Koninkrijk.

Bolivië

Situatie: Van 1964 tot 1982 volgt de ene dictator de andere op. Steeds treden nieuwe generaals aan om hun eigenbelang veilig te stellen. De staatsgreep van 1964 is het werk van de generaals René Barrientos en Alfredo Ovando. Uiteindelijk wordt Barrientos President en Ovando commandant van het leger. In 1967 omsingelt het leger een mijnkamp waar een nationaal congres van de mijnwerkersvakbond moest plaatsvinden. Er vallen tientallen doden en gewonden en honderden mensen worden gearresteerd. Barrientos plaatst de boeren onder bescherming van het leger en verbiedt dat partijen en vakbonden zich nog met de boeren zouden inlaten. Wanneer Barrientos bij een ongeluk om het leven komt, grijpt Ovando de macht. Studenten en mijnwerkers streven naar een socialistische revolutie. Het politiek bewind krijgt echter een rechtser karakter.

De strijdkrachten vinden het beleid van Ovando te laks en scharen zich bij een volgende machtsgreep achter een nieuwe kandidaat: Juan José Torres. Hijzelf wordt op zijn beurt omvergegooid door de uiterst rechtse kolonel Hugo Banzer. Hij treedt buitengewoon repressief op tegen de leiders en de leden van vakbonden, studentenorganisaties en politieke partijen. Verder wil hij de markt opengooien voor buitenlandse investeerders.

Zijn bevolkingsbeleid is racistisch geïnspireerd: de blanke minderheid krijgt op verschillende manieren ondersteuning ten koste van de inheemse volken.

De opstand van de boeren in 1974 wordt bloedig onderdrukt. In 1976 bezet het leger de universiteiten en houden de mijnwerkers ondanks brutale repressie een maand lang staking. De hongerstaking van vier mijnwerkersvrouwen voor de vrijlating van hun mannen en van alle politieke gevangenen zet aan tot honderden solidaire hongerstakingen en onderhandelingen met religieuze leiders. De overheid kondigt echter een algemene amnestie af en Banzer besluit verkiezingen in te richten.

De verkiezingen in 1978 gaan gepaard met grootschalige fraude en worden gevolgd door twee staatsgrepen (Pereda en Padilla). Een jaar later komt er een tweede poging tot democratie. Ook nu weer worden de verkiezingen gevolgd door een staatsgreep ditmaal door kolonel Alberto Natusch Busch. Zijn naam was direct verbonden met de slachting onder de boeren in 1974. Hijzelf moet zijn plaats afstaan aan een interim President onder een niet aflatende druk van het volksverzet onder leiding van de nationale overkoepelende vakcentrale. Een volgende staatsgreep door generaal Garcia Meza moest voorkomen dat Hernan Siles Zuazo door de verkiezingen in 1980 aan de macht zou komen.

Naam: Nationale Onderzoekscommissie met betrekking tot verdwijningen (1982-1984)

Ingericht door: de President Siles Zuazo

Samenstelling: De commissie is een representatieve weer spiegeling van de maatschappij. Volgende personen hebben er zitting: de ondersecretaris van justitie, een lid van de Kamer, een lid van de senaat, een vertegenwoordiger van elk van de strijdkrachten, de arbeidersfederatie, de landbouwersfederatie en van twee mensenrechtenorganisaties.

Voorwerp: De commissie bestudeert verdwijningen tijdens de periode gaande vanaf 1967 tot 1982. Het mandaat van de commissie laat geen volledig onderzoek naar de waarheid toe. Marteling, onwettige en voortdurende hechtenis, andere misbruiken vallen buiten het mandaat.

Verloop: De commissie geniet slechts een beperkte financiële ondersteuning.

Resultaat: Veel zaken blijven zonder besluit of ononderzocht. Er is geen openbaar gemaakt rapport. Nadat de commissie haar werkzaamhe-

den heeft afgesloten, komen er wel rechtszaken en worden er ook individuele inspanningen geleverd om de waarheid te achterhalen. In 1993 veroordeelt het opperste gerechtshof van Bolivia Garcia Meza, Luis Arce Gomez en andere voormalige medewerkers - bij verstek - tot een gevangenisstraf van 30 jaar.

Israël

Situatie: Midden 1982 voeren de Israëli's de 'Vredesoperatie voor Galilea' uit: zij vallen Libanon binnen met de bedoeling de militaire structuur van de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie (PLO) te vernietigen, het grootst mogelijke aantal Palestijnse strijdkrachten gevangen te nemen, zuidelijk Libanon te annexeren en er een volgzzaam regime te installeren. Uiteindelijk kunnen de Israëli's de Palestijnen enkel dwingen zich terug te trekken uit Beiroet en dit op voorwaarde dat er een gezamenlijke troepenmacht samengesteld uit Italiaanse, Franse en Amerikaanse strijdkrachten de veiligheid van de Palestijnse burgers komt garanderen.

De internationale bescherming blijkt onvoldoende en Israëli's brengen met de steun van de Israëli'se autoriteiten honderden Palestijnen om het leven in de vluchtelingenkampen Sabra en Chatila gelegen in de door Israël gecontroleerde gebieden. De Israëli'se invasie lokt hevig protest uit en dit niet in de minste mate ook in Israël zelf. Zo'n 400.000 mensen stappen mee op in een betoging georganiseerd door de groep *Peace Now* en premier Begin kan niet anders dan een onderzoekscommissie instellen. De PLO krijgt meer steun van de internationale gemeenschap en vooral van de Europese staten.

Naam: Onderzoekscommissie met betrekking tot de Slachting in de Vluchtelingenkampen Sabra en Chatila in West-Beiroet; ook Kahan-onderzoekscommissie genoemd (1982-1983)

Ingericht door: de Israëli'se regering

Voorwerp: De commissie heeft de opdracht te onderzoeken of de Israëlische militaire autoriteiten in enig opzicht verantwoordelijk zijn voor het ombrengen van honderden burgers in de genoemde vluchtelingenkampen in september 1982.

Resultaat: De commissie besluit dat de Israëlische soldaten geen directe verantwoordelijkheid hebben aan de dood van honderden mensen. De Israëlische minister van Defensie Sharon en militaire functionarissen moesten het wel voorzien hebben en zij hebben gefaald onmiddellijke acties te ondernemen.

Argentinië

Situatie: Wanneer Peron sterft, neemt zijn (derde) vrouw voor even de opdracht van de staatsleider over. In maart 1976 maakt een militaire staatsgreep een einde aan het regime dat in hoge mate ondoeltreffend en corrupt was geworden. De ontbinding van de parlementen, het verbod op politieke partijen en vakbonden en het inbinden van de persvrijheid brengen een einde aan het democratisch bestel. Het aantreden van de militaire junta luidt een periode in tijdens dewelke ontvoeringen, martelingen, verraad en moorden schering en inslag zijn. Officiële cijfers over het aantal verdwenen personen liggen rond de 9.000. Mensenrechtenorganisaties schatten dit aantal op 30.000 personen.

Bij de onderdrukking zijn veel mensen betrokken, dit maakt het in veel gevallen moeilijk de directe militaire betrokkenheid aan te tonen. Het voornaamste protest tegen de wijdverspreide mensenrechtenschendingen zijn de stille optochten van de dwaze moeders op de *Plaza de Mayo*. Met deze acties komen zij op voor de opheldering van het lot van verdwenen familieleden. In 1983 verspreiden de strijdkrachten een communiqué dat de verdwenen personen moeten worden geacht in gevecht met de ordehandhavers te zijn omgekomen.

Wanneer President Alfonsín in 1983 als aanvoerder van de democratie verkozen wordt, worden twee maatregelen genomen om komaf te maken met de militaire dictatuur: negen leiders van de militaire junta tussen 1976 en 1982 zouden worden berecht en een Commissie aangaande de Verdwijning van Personen wordt ingesteld.

Naam: Commissie aangaande de Verdwijning van Personen (*CONADEP*) (1983-1985)

Ingericht door: de President Alfonsín

Samenstelling: De commissie bestaat uit tien personen die nationaal en internationaal prestige genieten, het consequent voor de mensenrechten opnemen en staan voor verscheidenheid. Ook het congres wordt gevraagd om vertegenwoordigers naar de commissie te sturen. De commissie krijgt ondersteuning van een uitgebreide staf van zo'n 60 medewerkers en staat onder leiding van de schrijver Ernesto Sábato.

Voorwerp: De commissie heeft de opdracht het geweld tijdens zeven jaar (1976-1983) militair regime te onderzoeken.

Verloop: Niet-gouvernementele organisaties maken hun omstandige rapporten over, er is nauw contact met de families van de verdwenen personen, mensen keren naar hun vaderland terug om te getuigen. De commissie onderzoekt hechteniscentra, geheime begraafplaatsen, politie-faciliteiten, enz.

Resultaat: Het rapport '*Nunca más*' behandelt de zaken van bij de 9.000 personen en geeft een beeld van de organisatie en werking van het repressie-apparaat. Een samenvatting van de getuigenissen wordt op T.V. vertoond. Ook het rapport krijgt ruime bekendheid en het verschijnt tevens in boekvorm. Alhoewel de commissie de identiteit van daders niet vrijgeeft, publiceert een nationale krant *El Periodista* naderhand een lijst met 1.500 namen van 'onderdrukkers' waarvan wordt beweerd dat de commissie ze in vertrouwen heeft verzameld.

Later volgen er processen van militaire officieren en meer dan 1.000 zaken worden aan burgerlijke rechtbanken overgemaakt. Nadat de commissie haar opdracht afgesloten heeft, installeert de minister van Binnenlands zaken een

nieuw mensenrechtenbureau dat in het bijzonder opzoeken verricht naar de kinderen van verdwenen personen.

De Argentijnse waarheidscommissie geniet een grote internationale bekendheid. Het Alfonsín-regime legt echter een grotere nadruk op verzoening dan op het bekomen van rechtvaardigheid door middel van processen. In december 1986 keurt het parlement de wet van de Punto Final goed, waardoor na 22 februari 1987 geen militairen meer kunnen worden berecht. De militairen dwingen met geregelde acties van de *carapintadas* - dit zijn militairen met beschilderde gezichten die kazernes of andere militaire instellingen bezetten - amnestie af voor hen die zich schuldig hebben gemaakt aan mensenrechtenschendingen tijdens de militaire dictatuur.

Guinea

Situatie: Met de creatie van de 'Franse Gemeenschap' hebben de Fransen een nieuw project om hun koloniale heerschappij over West-Afrika te verstevigen. Een groot deel van de publieke opinie in Guinea kant zich hiertegen. Guinea kiest voor de onafhankelijkheid en rekt af met het Franse verzet. Doordat Frankrijk zijn technische adviseurs uit het land terugtrekt, komen enkele industrieën in moeilijkheden. Ook de Guinese handel krijgt het moeilijk.

Het nieuwe bewind tracht vooral de Guinese economie herop te bouwen en een onafhankelijk financieel beleid te voeren. Nog een aantal jaren poogt Frankrijk opnieuw de Guinese samenleving, nu meer in het algemeen, te destabiliseren. Daarna slaagt President Sékou Touré de relaties met Frankrijk te herstellen en worden aan Franse ondernemingen de uitbating van de ijzerertsmin en de zoektocht naar bauxiet toegekend.

Wanneer Sékou Touré in het voorjaar van 1984 door ziekte overlijdt, kent het regime van zijn tijdelijke opvolger na zeer korte tijd een brutaal einde. De opvolger moet de plaats ruimen voor een nieuwkomer die al vlug komaf maakt met de democratische en constitutionele fundamenten van de samenleving. Aller-

hande maatregelen leiden tot de afschaffing van de grondwet, het parlement en bijeenkomsten van basisorganisaties. De politieke partij van wijlen Sékou Touré is verboden en op economisch vlak worden bedrijven geprivatiseerd.

Naam: Onderzoekscommissie (1985)

Voorwerp: De commissie is belast met het onderzoek naar gevangenen die zijn gedood of verdwenen tijdens de periode van 1958-1984.

Verloop: De commissie komt er nadat het vorige regime van Sékou Touré in 1984 door de nieuwkomers aan de dijk is gezet. Zo'n 60 ministers en verwanten van de vorige President worden gearresteerd, maar velen worden echter weer vrijgelaten nadat ze door de onderzoekscommissie zijn vrijgesteld van verder onderzoek.

Resultaat: Er komt nooit een rapport. Bovendien wordt niemand voor de rechtbank gedaagd voor vermeende mensenrechtenschendingen tijdens die periode.

Uruguay

Situatie: Bordaberry van de *Colorado*-partij wint de verkiezingen in 1971. Tijdens zijn presidentschap rukt het leger op tegen de stads-guerrilla, de *Tupamaros*. Zij worden verslagen en met behulp van martelpraktijken kan de organisatie snel worden ontmanteld. Na een poging tot staatsgreep in 1973 gaat de President akkoord met de inmenging van de militairen in het politieke bestuur en vormt hij een militair-burgerlijke regering.

De President ontbindt beide kamers van het verkozen wetgevend orgaan en installeert een staatsraad. Alle links politieke partijen worden verboden en politieke activiteiten opgeheven. In 1976 verdwijnen tientallen burgers in Buenos Aires. Bordaberry wordt vervangen door demichelli en vervolgens door Aparicio Mendez Manfredini. Het Amerikaanse Congres verwijst naar Uruguay met de uitdrukking 'de martelkamer van Latijns-Amerika'. In 1977

vinden nog meer ontvoeringen plaats. Dit brengt het aantal verdwenen personen in Buenos Aires op een totaal van 92.

In 1981 stelt het leger een nieuwe President aan: luitenant-generaal Gregorio Alvarez Armellino. Na een initiële openheid op politiek vlak legt de overheid voor een termijn van twee jaar politieke handelingen terug aan banden. De vakbondsbeweging houdt twee nationale protestdagen in november 1983. Later wordt diezelfde vakbondsbeweging verboden. Het opheffen van de beperkingen op politieke handelingen en de vrijlating van enkele politieke gevangenen (op een totaal van 600 à 900 op dat moment) maakt de terugkeer mogelijk naar de democratie.

Naam: Onderzoekende Commissie met betrekking tot de Situatie van Verdwenen Personen en haar Oorzaken (1985)

Ingericht door: het parlement

Voorwerp: De commissie doet onderzoek naar verdwijningen tijdens de periode van militair bestuur gaande van 1973 tot 1982.

Resultaat: Na zeven maanden rapporteert de commissie over 164 verdwijningen tijdens de jaren van het militair regime. Zij verwijst naar bewijsmateriaal over de betrokkenheid van leden van de veiligheidsdiensten bij de verdwijningen. De commissie maakt deze informatie over aan het Hoogste Gerechtshof. De militairen hebben deze verantwoordelijkheden echter niet openlijk toegegeven. Erger nog: het is een publiek geheim dat zij martelingspraktijken als een laatste oplossing beschouwen.

De beperkingen van het mandaat van de commissie maken het voor de commissie onmogelijk om onderzoek te verrichten naar onwettige hechtenis of marteling, die echter meer voorkwamen dan verdwijningen. Dit is een van de grootste kritieken op het werk van de commissie. Deze lacune is in bepaalde mate gecompenseerd door het werk langs niet-goevernementeel zijde (bv. van de *Servicio Paz y Justicia*)

Een andere kritiek betreft de openbaarmaking van het werk van de commissie. Alhoewel het rapport van de commissie openbaar wordt gemaakt, kent het slechts een beperkte verspreiding.

Zimbabwe

Situatie: Twee guerillabewegingen bewerkstelligen de neergang van het blanke minderheidsbestuur van Ian Smith. Het betreft de *Zimbabwe African National Liberation Army (ZANLA)* onder leiding van Mugabe en de *Zimbabwe People's Revolutionary Army (ZIPRA)* onder leiding van Nkomo. De *ZANLA* heeft zijn basis vooral nabij Mozambique langs de oostgrens van het land, een strek die bewoond wordt door Shona-sprekende mensen die zo'n driekwart van de totale bevolking uitmaken. De *ZIPRA* vindt zijn basis in Zambia, langs de noordwestelijke grens van Zimbabwe, waar een minderheid van Ndebele-sprekende volkeren wonen (Matabeleland).

De alliantie tussen de guerrillabewegingen verloopt niet altijd even gesmeerd en zorgt later ook voor spanningen en rivaliteiten tussen de respectievelijke politieke groeperingen: de *ZANU* (Mugabe) en *ZAPU* (Nkomo).

Rhodesië wordt onafhankelijk in 1980 en neemt een nieuwe naam aan: Zimbabwe. Vanaf het ontstaan van de nieuwe staat voert de overheid een gewelddadige campagne om gewapende dissidenten in Matabeleland te onderdrukken. De Ndebele-minderheid staat bloot aan ernstige mensenrechtenschendingen. In 1983 worden ten minste 1.500 Ndebele-burgers door toedoen van veiligheidstroepen op staande voet om het leven gebracht. Honderden anderen worden meedogenloos geslagen of in hechtenis genomen zonder tenlastelegging. Mogelijks honderden vrouwen en kinderen worden verkracht door soldaten. De daarop volgende jaren gaat het geweld gewoon door. Verschillende instanties klagen deze wantoestanden aan: autoriteiten van de katholieke Kerk, *Amnesty International* en de Amerikaanse *Lawyers' Committee for Human Rights*.

Naam: Onderzoekscommissie (1985)

Ingericht door: de president

Samenstelling: De commissie zetelt onder autoriteit van de President en wordt geleid door een advocaat.

Voorwerp: Het onderzoek betreft de brutale gouvernementele repressie van dissidenten in Matabeleland in 1983.

Resultaat: Eens de commissie haar werk beëindigt, maakt zij het rapport meteen over aan de President. Het rapport heeft een vertrouwelijk karakter en buiten de regering heeft er nooit iemand kennis kunnen van nemen. Families van de slachtoffers kunnen geen beroep doen op vergoeding. Ondanks toenemende druk van nationale en internationale niet-gouvernementele organisaties verzet de overheid zich tegen publicatie van het rapport en verhindert aldus de bekendmaking dat zo'n 1.500 burgers het leven verloren bij de incidenten.

De druk heeft wel een publieke erkenning en verontschuldiging voor de doodslagen en marteling bij de minister van Defensie losgemaakt, maar deze minister voegde er meteen ook aan toe oude wonden niet terug open te maken. In 1992 worden naar aanleiding van een zoektocht naar nieuwe waterbronnen verschillende massagraven blootgelegd. Deze zouden de stoffelijke resten bevatten van slachtoffers van buitengerechtelijke executies of verdwijningen in Matabeleland tussen 1983 en 1985. De vraag naar bekendmaking van het rapport over het wangedrag van de strijdkrachten is er alleen maar door versterkt.

Oeganda

Situatie: Wanneer President Obote terug het roer in handen neemt en na het vertrek van Idi Amin Dada in 1979, heeft hij deze keer af te rekenen met verschillende gewapende groeperingen die ook naar de macht dingen. Een van die groeperingen is de *National Resistance Army*, de militaire vleugel van de *National Resistance Movement* onder leiding van Yoweri Museveni. In 1985 plegen militairen een nieuwe staatsgreep. Een jaar later later zal Museveni de macht in handen nemen.

Hij krijgt de leiding van een land dat virtueel aan de grond zit na de opvolging van autoritaire regimes die een miljoen doden hadden gemaakt, twee

miljoen mensen op de vlucht hadden gedreven en waarbij 600.000 mensen gewond waren geraakt. Bij haar aantreden verklaart de regering belang te hechten aan de noodzaak van de mensenrechten en een hoge mate van discipline binnen de *National Resistance Army*. Het blijft echter moeilijk om de schendingen door veiligheidstroepen en ordehandhavers tegen te gaan.

Naam: Onderzoekscommissie met betrekking tot Mensenrechtenschendingen (1986-1995)

Ingericht door: de President Museveni

Samenstelling: De minister van Justitie en de Procureur-Generaal duiden de leden van de commissie aan. Voorzitter is een rechter uit het Hooggerechtshof.

Voorwerp: De commissie heeft de taak onderzoek te verrichten naar de mensenrechtenschendingen vanaf 1962 (onafhankelijkheid) tot januari 1986 (Museveni komt aan de macht). De instelling van strafrechtelijke vervolgingen behoort evenwel niet tot de opdracht van de commissie.

Verloop: De commissie houdt voor het publiek toegankelijke hoorzittingen. Gezien de lange werktijd die de commissie aan haar onderzoeken wijdt, zwakt het geloof in haar werk gaandeweg af. Men kan zich nog moeilijk ontdoen van de indruk dat het werk van de commissie louter dient ter bevestiging van de politiek van de huidige regering. De commissie kampt geregeld met financiële problemen. In 1988 levert de Ford Stichting een substantiële bijdrage (gift van 93.300 US\$) ter ondersteuning van de commissie.

Zowel de minister van Justitie als de voorzitter van de commissie verwachten van de openbare aanklager dat hij het initiatief neemt tot strafvervolgingen als eenmaal de bevindingen van de commissie gekend zijn.

Resultaat: Het rapport wordt uiteindelijk toch bekendgemaakt in 1995. Er was geen tijdslimiet bepaald voor de commissie. Velen hadden hun geloof in het uitbrengen van een rapport reeds opgeheven. De commissie stelt vast dat in de periode 1962-1986 op grote schaal willekeurige arrestaties, detenties en opsluitingen oogluikend waren toegelaten. Veel mensen waren het slachtoffer geworden van marteling. Politieke processen voor het Militair Tribunaal waren oneerlijk en in strijd met de grondwet verlopen.

Het rapport bevat ook een aantal aanbevelingen: de commissie adviseert o.m. om wetten op grond waarvan detentie zonder proces is toegestaan op te heffen en een permanente mensenrechtencommissie te benoemen. Ondertussen bepaalt de grondwet de inrichting van zo'n commissie en is deze ook al gerealiseerd.

Opmerking: er wordt geen melding gemaakt van het eerste rapport van 1974!

Filippijnen

Situatie: Wanneer Marcos in 1986 onder beschuldiging van verkiezingsfraude toch de verkiezingsoverwinning claimt, roept zijn tegenkandidate Corazon Aquino op tot burgerlijke ongehoorzaamheid. Corazon Aquino krijgt de steun uit militaire hoek en van de bevolking. Na meer dan twintig jaar repressief regime slaat Marcos op de vlucht en wordt Corazon Aquino President van de Filippijnen. Corazon Aquino is de weduwe van Benigno Aquino die als leider van de oppositie lange tijd in ballingschap in de Verenigde Staten heeft vertoefd en wanneer hij terug voet op Filippijnse bodem zette, is vermoord. Er wordt aangenomen dat de moord in opdracht van Marcos is gebeurd.

Naam: Presidentieel Comité voor de Mensenrechten (1986-1987)

Ingericht door: de President Aquino

Samenstelling: De commissie telt zeven leden met aan het hoofd de zeer gerespecteerde advocaat en voormalige senator Diokno. De voorzitter sterft echter minder dan een jaar na zijn aanstelling en de commissie gaat uiteen nadat een militaire aanslag tijdens een vreedzame manifestatie meerdere dodelijke slachtoffers heeft gemaakt.

Voorwerp: De commissie doet onderzoek naar recente en vroegere misbruiken of verhullende handelingen die gebeurden sinds de staat van beleg afgekondigd in 1972 (tot 1986). Het betreft schendingen gepleegd door regeringsfunctionarissen of hun agenten, en door personen die in hun plaats of op hun

bevelen handelden. Deze beperking baseert zich op de stelling dat de wandaden van guerilla strijdkrachten ressorteren onder het gemeen recht en dus onmiddellijk vervolgbaar zijn. verder heeft de commissie de opdracht een voorstel te doen met betrekking tot de waarborgen die toekomstige schendingen moeten vermijden.

Verloop: De commissie kampt met financiële en politieke moeilijkheden. De inrichting van de commissie gaat niet gepaard met toekenning van personeel. Ondertussen heeft de staatsgreep tegen Marcos enkele strijdkrachten tot helden gemaakt. Bovendien blijven de militairen doorvechten tegen het gewapend verzet. Het aantal te behandelen klachten overstijgt ruim de verwerkingscapaciteit van de commissie. De commissie maakt haar onderzoek niet af.

Resultaat: Er is geen rapport en totnogtoe gaat het leger vrijuit. Nochtans heeft de commissie een jaar lang onderzoekingen verricht en zijn een aantal zaken van hoog niveau aan de rechtbanken doorgegeven.

Togo

Situatie: Het land waar President Eyadema sinds 1967 de plak zwaait - en onlangs opnieuw in zijn functie van staatshoofd bevestigd is -, kent een aanslepende en gewelddadige overgang van autoritaire eenpartijstaat naar een democratie. Bij de wetgevende verkiezingen van 1985 krijgen de kiezers voor de eerste maal een lijst met meerdere kandidaten voorgelegd. Niet alleen tijdens de verkiezingen, maar ook daarna waait een golf van geweld door het land.

Aanvankelijk versterken de autoriteiten de repressie, nadien volgen maatregelen om de situatie op het vlak van de mensenrechten te verbeteren. Een van deze maatregelen is de oprichting van een commissie voor de mensenrechten. Andere maatregelen zijn de omzetting van de doodstraffen in levenslange gevangenisstraffen en de ratificatie van het Facultatief Protocol bij het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten.

Naam: Nationale Mensenrechtencommissie (1987-1990)

Ingericht door: het parlement.

Samenstelling: De commissie bestaat uit 13 leden gekozen uit beroepsorganisaties. De eerste voorzitter van de commissie is Robert Ahlonko Dovi, die in 1993 naar Benin vlucht nadat hij is bedreigd. In januari 1995 wordt hij gearresteerd wegens illegaal wapen- en munitiebezit en zit hij aan het einde van dat jaar nog vast zonder te zijn berecht. Dovi is ook lid van een oppositiepartij.

Voorwerp: De commissie heeft als taak de rechten van burgers te beschermen, aanbevelingen (zoals wetsvoorstellen) op het vlak van mensenrechten te formuleren, bekendheid te geven aan de mensenrechten door middel van seminaries en symposia, en mensenrechtenkwesities te becommentariëren.

Concreet kunnen zowel individuen als niet-goevernementele organisaties zich richten tot de commissie in geval van schending van burgerlijke of politieke rechten en een individu het slachtoffer is van een nalatigheid of juist een handeling van de overheid. De commissie mag echter niet tussenkomen in gevallen voorgelegd aan de rechter.

Om een aanvraag te behandelen kan de commissie volgende handelingen stellen: al dan niet ter plaatse uitgevoerde onderzoeken, contacten met de betrokken autoriteiten, inzage van administratieve stukken, bemiddeling. De commissie stelt een van haar leden aan als bijzondere verslaggever. Niet-goevernementele organisaties krijgen informatie over bepaalde zaken wanneer zij dat aanvragen.

Verloop: In de eerste twee werkjaren wordt de commissie vaak geraadpleegd om actie te ondernemen. Twee rapporten verantwoordt de ondernomen acties op het vlak van het toezicht op de naleving van de regelgeving en op de gerechtelijke dwalingen en andere misbruiken. Na die twee jaren wordt de commissie overstelpt met aanvragen, met als gevolg dat zij niet langer kan functioneren. Een ministerie van Mensenrechten moet de commissie bijstaan in haar opdracht.

Resultaat: De commissie publiceert een eerste verslag in oktober 1988: ze omschrijft nauwkeurig de pogingen die ze ondernam om

mensenrechtenschendingen te onderzoeken en de naleving van de mensenrechten te steunen. Slechts weinig onderzochte zaken houden verband met politieke gevangenen.

Het mandaat van de Nationale Mensenrechtencommissie loopt af in 1991 op een moment dat de politieke instabiliteit in het land terug toeneemt. De spanning houdt verband met de rivaliteit tussen zittende President Eyadema die gesteund wordt door het leger en de door de Nationale Conferentie voorgedragen Joseph Kokou Koffigoh. De commissie stelt een onderzoek in wanneer midden op 11 april 1991 in de lagune Bè bij Lomè 28 lijken worden gevonden.

De commissie stelt vast dat de slachtoffers door veiligheidstroepen buitengerechtelijk geëxecuteerd waren. Zowel de Nationale Mensenrechtencommissie als de Nationale Conferentie vragen President Eyadema om de schuldigen te straffen. Dit gebeurt niet. De besprekingen tijdens de Nationale Conferentie brengen nog meer schendingen aan het licht, ditmaal met het leger als verantwoordelijke.

Na het einde van het mandaat van de mensenrechtencommissie in 1991 heeft de overheid de bedoeling de commissie te behouden, zij het met een aangepast statuut. De Nationale Mensenrechtencommissie kwam immers tot stand tijdens een eenpartijbestuur. Ondertussen is een nieuwe grondwet van kracht die het respect voor fundamentele rechten vastlegt en een meerpartijensysteem invoert. Een wet van het nieuwe parlement ter aanpassing van een aantal bepalingen inzake de commissie (bv. samenstelling) aan de nieuwe politieke situatie is nodig. In 1994 laat een voorlopige regeling de voortzetting van de activiteiten van commissie toe.

O.m. de VN-Commissie voor de Rechten van de Mens uit de vrees dat de opdracht van de Nationale Mensenrechtencommissie voor het merendeel is overgenomen door het ministerie van Mensenrechten. Bovendien zijn een aantal leden van de Nationale Mensenrechtencommissie naar het buitenland (Benin) gevlucht om van daaruit rapporten te verspreiden. Zo zou het document '*Strategy of Terror*' onterecht de naam van de officiële Togolese Nationale Mensenrechtencommissie vermelden als een van de organisaties die meewerkten aan dit rapport over mensenrechtenschendingen tot 5 oktober 1993. Deze mening zijn althans de Togolese autoriteiten toegeedaan.

Chili

Situatie: Op 11 september 1973 pleegt Pinochet een staatsgreep en brengt President Allende ten val. Het grondwettelijk, democratisch systeem van regeren wordt vervangen door een militair regime, met aan de top: het hoofd van het leger generaal Augusto Pinochet Ugarte. Het politiek systeem blijkt autoritair en brutaal in repressie van andere ideeën. Er volgt een periode van gewelddadige repressie waarbij mensen standrechtelijk worden doodgeschoten, naar concentratiekampen gebracht en gemarteld of verdwijnen.

In 1974 wordt de *DINA* opgericht, d.i. de Chileense geheime politie die enkel verantwoording verschuldigd is aan generaal Pinochet zelf. In 1978 verleent een wet amnestie aan al de militairen die misdrijven begingen tijdens de staat van beleg (1973-1978). Deze amnestiewet zal tal van strafrechtelijke procedures bemoeilijken. De enige binnenlandse instantie die in dit systeem kritiek blijft uitoefenen op de mensenrechtenschendingen door de publieke autoriteiten is de katholieke Kerk. Een volksraadpleging over de toekomst van het politiek regime met Pinochet aan het hoofd loopt uit op een afkeuring van het regime. Dit betekent de organisatie van verkiezingen in 1989 en het herstel van de democratie in Chili.

Naam: Nationale Commissie voor Waarheid en Verzoening (1990-1991)

Ingericht door: de President Aylwin

Samenstelling: Het betreft een evenwichtig samengestelde commissie met mensen uit de diverse politieke stromingen in Chili. De commissie staat onder leiding van Raul Rettig, voorzitter van het College van Advocaten en voormalig senator. De commissie is voorzien van een uitgebreide staf (60 stafmedewerkers).

Voorwerp: De commissie doet onderzoek naar mishandelingen/misbruiken door de veiligheidstroepen en door het gewapend verzet die leidden tot de dood of tot verdwijning en die gepleegd zijn in de periode tussen september 1973 (staatsgreep door Pinochet) en maart 1990 (aantreden van

President Aylwin). De commissie heeft geen vervolgingsbevoegdheid en mag geen namen van mogelijke daders noemen.

Verloop: De commissie krijgt 3.400 zaken voorgelegd, waarvan zij meer dan 2.900 aan een diepgaand onderzoek onderwerpt. Tegelijkertijd analyseert de commissie het repressie-apparaat. De commissie werkt nauw samen met niet-goevernementele organisaties. In tegenstelling tot andere waarheidscommissies opteert de Chileense commissie voor een strikt vertrouwelijke behandeling van de zaken die haar worden voorgelegd. Zij vraagt ook de media om een afstandelijke houding aan te nemen.

Resultaat: De commissie stelt vast dat het Pinochet-regime een systematische politiek van uitroeiing heeft gevoerd. De rechterlijke macht heeft niets gedaan om mensenrechtenschendingen te voorkomen en heeft de militaire rechtbanken zelfs toegelaten doodstraffen uit te spreken. In het rapport wordt aangedrongen op het ontslag van Pinochet als aanvoerder van het Chileense leger. De militairen reageren hierop met een verklaring van trouw aan de generaal.

Het beperkt mandaat van de commissie verhindert onderzoek naar mishandelingen die niet tot de dood leidden. De bekendmaking van het rapport gaat gepaard met een officiële verontschuldiging van de President en een vraag van de President dat het leger zijn rol in het geweld zou erkennen. Daarna volgen drie dodelijke aanslagen, die een verder verloop van het publieke debat hypotheceren.

Het rapport bevat een reeks aanbevelingen die voor een groot deel invulling kregen. Een wet bepaalt de toekenning van een maandelijks pensioen voor rechtstreekse familieleden van de repressieslachtoffers, studiebeurzen voor hun kinderen en andere sociale tegemoetkomingen. De Nationale Maatschappij voor Herstel en Verzoening dat onder toezicht staat van de President, zorgt voor de uitvoering van deze vergoedingsmaatregelen en onderzoekt gevallen die te laat binnen kwamen of waarvoor de commissie niet tijdig het onderzoek kon beëindigen.

Andere aanbevelingen betreffen preventie van dergelijke wandaden in de toekomst door middel van ondertekening van internationale verdragen, de voorziening van een databank waarin gegevens over hechtenissen zijn opgenomen, het strafbaar maken van het achterhouden van informatie over verdwenen personen. Verder behandelt het rapport de vraag naar het voor de

rechter brengen van daders.

President Aylwin zegt dat de amnestiewet van 1978 niet kan verhinderen dat rechters schendingen van de mensenrechten onderzoeken. Amnestie kan enkel van toepassing zijn nadat een vonnis is geveld. Ondanks het feit dat het rapport geen namen vermeldt zijn er sinds 1994 toch reeds 20 personen, waaronder tal van openbare ambtenaren, veroordeeld door burgerlijke rechtbanken voor mensenrechtenschendingen onder het militaire regime.

Zuid-Afrika

Situatie: In de periode tussen augustus 1977 en november 1989 vinden ten minste 50 tegenstanders van de regering de dood. Een enkel geval geeft aanleiding tot een gerechtelijke procedure. De politie wordt ervan verdacht banden te hebben met de doodseskaders die vermeende politieke tegenstanders uit de weg ruimen. In 1989 doen voormalige agenten van de veiligheidspolitie, onder meer Butana Almond Nofomela en Dirk Coetzee, een boekje open over buitengerechtelijke executies en andere onwettige activiteiten begaan door de veiligheidspolitie.

Zij maakten zelf deel uit van het doodseskader van Vlakplaas, die onder meer verantwoordelijk was voor de moord op de advocaat en politieke activist Griffiths Mxenge. De geheime militaire afdeling (*Civil Cooperation Bureau*, *CCB*) zou ook betrokken zijn bij de moord op Lubowski een advocaat uit Namibië en tevens-vooraanstaand lid van de Zuidwest-Afrikaanse Volksorganisatie (*SWAPO*).

Naam: Rechterlijke Onderzoekscommissie naar 'bepaalde beweerde moorden' en andere onwettige handelingen, ook nog Harms-commissie genoemd (1990)

Ingericht door: President de Klerk na sterke publieke druk-uitoefening.

Samenstelling: De commissie telt slechts een lid nl. een rechter van het Opperste Gerechtshof Louis Harms.

Voerwerp: De te onderzoeken beschuldigingen betreffen moord, buitengerechtelijke executies, vergiftiging, ontvoering, brandstichting, meeneed en vernietiging van bewijsmateriaal door geheime eenheden (contraspionage-eenheden) van leger en politie. Slachtoffers zijn ANC-leden (bv. moorden op de activisten David Webster en Anton Lubowski) en anderen die 'als vijanden van de republiek' werden beschouwd.

Verloop: De commissie kampt met een beperkend werkkader en mag geen bewijzen in aanmerking nemen die zich buiten de grenzen van Zuid-Afrika situeren. Deze bepaling is bedoeld om gebeurtenissen in de thuislanden buiten beschouwing te laten. Rechter Harms maakt met het onderzoek naar de moord op Lubowski een uitzondering op deze territoriale beperking. Alhoewel het statuut van de commissie ruimte laat om 'elke materie te onderzoeken en te rapporteren die de commissie relevant zou vinden', verkiest rechter Harms zijn reeds beperkte mandaat in de engste vorm te interpreteren. Hij vindt zich bijvoorbeeld niet gemachtigd om de veiligheidsarm van de staat, de *CCB*, te onderzoeken.

Verder bestaat het onderzoeksteam uit politiemensen en ligt de leiding van het team in handen van een regeringsgezinde gerechtelijke officier in de plaats van een onafhankelijke advocaat. De politiemensen staan veeleer afwijzend ten opzichte van verregaande samenwerking met de commissie. De commissie krijgt wel de medewerking van enkele voormalige leden van een anti-oproereenheid van de veiligheidstroepen en van *CCB*-leden. Veel bewijsmateriaal wordt verzameld door de Onafhankelijke Raad voor Onderzoek naar Informele Onderdrukking die was opgericht op initiatief van de Secretaris-Generaal van de Zuid-Afrikaanse Raad van Kerken en handelde in naam van de families van vermoorde slachtoffers.

Resultaat: Rechter Harms geeft zijn rapport vrij op 13 november 1990. De conclusies van de commissie wijzen op een niet mis te verstane beschuldiging van ernstige mensenrechtenschendingen aan het adres van de overheidsinstanties (*CCB*). Het gaat om van hogerhand goedgekeurde moorden en pogingen tot moord op regeringstegenstanders. Door een enge interpretatie van het mandaat van de commissie, gaan de ministers van Wet en Orde en van Defensie vrijuit.

Bovendien kan de commissie geen conclusies trekken in verband met specifieke gevallen, daar zij niet ten volle kon voortgaan op het bewijsmateriaal aangebracht door voormalige leden van de veiligheidstroepen. De commissie wuift de beschuldigingen van voormalig staatsagent Nofomela weg omdat ze veeleer dienden om zijn eigen executie te ontlopen. Wat de uitspraken van Coetzee betreft, beschouwt de commissie die als onbetrouwbaar en verward.

De commissie krijgt veel kritiek te verduren omdat ze er niet in geslaagd is de veiligheidstroepen van hun rekenschap te overtuigen en zo een einde te brengen aan hun extralegale activiteiten. Mensenrechtenorganisaties, media en politieke oppositie menen dat het onderzoek naar de betrokkenheid van de veiligheidstroepen bij de doodseskaders niet grondig genoeg is gebeurd. De commissie heeft echter een aantal zaken aan de bevoegde aanklagende instanties overgemaakt. Uiteindelijk geeft het werk van de commissie toch aanleiding tot vervolging van enkele soortgelijke wandaden. President de Klerk houdt minister van Defensie Malan een hand boven het hoofd.

Zuid-Afrika

Situatie: De vrijlating van Nelson Mandela op 11 februari 1990 na 27 jaar gevangenschap en de opheffing van de beperkende maatregelen op politieke activiteiten van zwarten wekken bij de zwarte Zuid-Afrikanen hoge verwachtingen inzake de vernietiging van het apartheidssysteem. In dat jaar komen zij in toenemende mate op straat om rechten op te eisen. Bij een demonstratie tegen de politieke controle over de woonwijken in Sebokeng komen tientallen mensen om het leven en worden zo'n 300 mensen gewond. Dit geeft opnieuw aanleiding tot een onderzoek ingesteld naar het optreden van de politie terzake.

Naam: Onderzoekscommissie naar het optreden van de politie bij de demonstratie in Sebokeng op 26 maart 1990.

Samenstelling: Het onderzoek wordt ditmaal geleid door rechter Richard Goldstone.

Voorwerp: De commissie is belast met het onderzoek van de rol van de politie bij de dood van 11 mensen in de Transvaalse kleurlingewijk Sebokeng tijdens een demonstratie tegen de verhoging van huurprijzen en de politieke controle over de woonwijken.

Resultaat: In september 1990 publiceert de commissie een rapport waarin zij het optreden van de politie tijdens de demonstratie in Sebokeng sterk afkeurt. Door tijdens een vreedzame optocht zonder enige waarschuwing het vuur te openen op de demonstranten en op de mensen die probeerden weg te rennen, trad de politie onwettig op. Zij gebruikte geweld dat 'nogal buitensporig en buitenproportioneel in verhouding tot elk nagestreefd wettelijk doel' was.

Het rapport beveelt aan de inbeschuldigingstelling van zo'n 34 betrokken politieagenten in overweging te nemen. In februari 1991 kondigt de minister van Justitie de vervolging van de agenten aan.

Tsjaad

Situatie: Tsjaad wordt in 1960 onafhankelijk, waarna de ene gewapende opstand na de andere volgt. De verdeeldheid wordt veroorzaakt door etnische tegenstellingen en de interventies van twee tegenover elkaar staande buitenlandse staten, met name: Frankrijk en Lybië. In 1982 verovert Habré het presidentschap. Tsjaad is verwoest door de burgeroorlog. Het land wordt bovendien nog geteisterd door hongersnood, massale demonstraties en boerenopstanden in het zuiden. De repressie onder het Habré-bewind doet 25.000 Tsjadese vluchtelingen slaan naar de Centraal-Afrikaanse Republiek. Zo'n 40.000 mensen zouden gedood zijn of verdwenen zijn.

Wanneer zijn opperbevelhebber Déby de Libische troepen in het noorden

verslaat, lijkt een periode van politieke stabiliteit te zijn aangebroken. Habré krijgt af te rekenen met verschillende coup pogingen. Frankrijk weigert hem nog langer bij te staan. De Franse politici vinden dat hij er economisch niets van gebrouwen heeft en bovendien herinneren ze zich de wantoestanden die door Amnesty International sinds enige tijd worden aangeklaagd. Déby zal met Libische steun zijn voormalige politieke vriend Habré aan de deur zetten.

Naam: Onderzoekscommissie naar de Misdaden en Verduisteringen gepleegd door de voormalige President Habré, zijn medeplichtigen en ondergeschikten (1991-1992)

Ingericht door: de nieuwe President Idriss Deby

Samenstelling: De commissie bestaat uit 12 individuen waaronder twee magistraten, vier officieren van de gerechtelijke politie, twee burgerlijk-administratieve officieren, klerken en andere administratieve krachten. Voorzitter is de eerste plaatsvervangende aanklager, Mahamat Abakar.

Voorwerp: De commissie is belast met het onderzoek naar o.m. onwettige gevangenschap, hechtenis, moord, verdwijning, marteling, barbaarse praktijken, mishandeling, andere aanslagen op de fysieke en mentale integriteit van de persoon en alle mensenrechtenschendingen, illegale verhandeling van drugs, het intact houden van martelingskamers en de uitrusting die er werd gebruikt. De onderzochte periode loopt van 1982 tot 1990, d.i. tijdens het bewind van Hisssein Habré.

Verloop: De commissie neemt getuigenverklaringen af van voormalige gevangenen en anderen, onder wie familie van verdwenen personen. 2.000 getuigen doen hun verhaal. De commissie kampt met financiële problemen en heeft ook gebrek aan plaats en werkingsmiddelen. Zo beschikt de commissie niet over een auto om ter plaatse onderzoeken te doen.

Bovendien is zij genoodzaakt de werkzaamheden te verrichten in de lokalen van een voormalig geheim hechteniscentrum van de veiligheidstroepen waar enkele van de meest afgrijpselijke martelingen en moorden zijn gebeurd. Vele slachtoffers overwinnen hun trauma's niet om te komen getuigen. De commissieleden worden ook bedreigd door voormalige veiligheidsofficieren die nu voor de nieuwe informatiedienst werken.

Resultaat: In mei 1992 publiceert de commissie een gedetailleerd en sterk rapport, dat spreekt van 40.000 doden op naam van de veiligheidstroepen. Van 4.000 doden heeft de commissie de naam en de graven weten te achterhalen. Er zijn drie massagraven blootgelegd. Het rapport geeft informatie over de ondersteuning (training en financiële vergoeding) die de militairen van de Amerikanen genoten tot aan de val van Habré! Andere financieel bijdragende landen waren: Irak, Frankrijk, Zaïre en Egypte. Er bestond daarenboven een nauwe samenwerking tussen een Amerikaanse adviseur en het hoofd van de veiligheidstroepen, gehuisvest in het hoofdkwartier van de veiligheidstroepen waar politieke gevangenen dagelijks gemarteld en gedood werden.

De commissieleden stellen voor de eigendommen die onder het vorige en het huidige bewind zijn afgenomen aan de oorspronkelijke eigenaars terug te geven. Verder dringt de commissie aan op een versnelling van het democratiseringsproces, de installatie van een nationale mensenrechtencommissie en het opstarten van de vervolging van de verantwoordelijken voor de volkerenmoord.

Het rapport noemt de namen van een tiental verantwoordelijken voor de misdaden én de foto's van de genoemden. De commissie adviseert de regering om hen uit soortgelijke functies te ontslaan en hen voor het gerecht te brengen. Einde '92 is nog niemand van hen ontslagen of vervolgd. Dit samen met het feit dat het regime dat tot de commissie besliste, zich ook schuldig maakt aan mensenrechtenschendingen zwakt de fundamenteën van het rapport in sterke mate af.

Het rapport wordt niet zozeer bekend door de publicatie ervan - het merendeel van de bevolking is analfaab en heeft niet de middelen om zich een boek aan te schaffen. De openbaarmaking van het rapport gebeurt vooral via een documentaire op T.V. en een tentoonstelling gebaseerd op de resultaten van het rapport.

Sri Lanka

Situatie: Naarmate het einde van de jaren '80 nadert, neemt het aantal verdwijningen en standrechtelijke executies in Sri Lanka in alarmerende mate toe. In 1991 overhandigt een VN-Werkgroep inzake Gedwongen of Onvrijwillige Verdwijningen een lijst met 4.932 gevallen van verdwijningen aan de regering van Sri Lanka. De werkgroep werd via betrouwbare instanties op de hoogte gebracht van zo'n 9.000 gevallen die tot dan toe nog niet onderzocht waren.

De context waarin deze misdaden werden gepleegd, betreft twee conflicten die het eiland teisteren: de strijd tussen regeringstroepen en gewapende Tamil-groepen (vooral de Tamil Tijgers, in het noorden en oosten van het eiland), die vechten voor een onafhankelijke staat 'Eelam' en de strijd tussen regeringstroepen en het Volksbevrijdingsfront, d.i. een Singalese militante beweging met veel steun van jongeren in het zuiden van Sri Lanka.

Naam: Onderzoekscommissie (1992-1995)

Ingericht door: de President

Voorwerp: De commissie heeft de opdracht de verdwijningen tussen 11 januari 1991 en 11 januari 1993 na te gaan.

Verloop: De commissie onderzoekt zo'n 130 zaken van verdwijningen. In de loop van 1991 wordt bijkomend een Speciale Mensenrechtenwerkgroep ingesteld om een register van gedetineerden bij te houden en om toezicht te houden op hun rechten. Het gaat meer bepaald om mensen die vastgehouden worden in toepassing van de Wet ter Voorkoming van Terrorisme en de Bepalingen onder de Noodtoestand. Bovendien nodigt de regering de VN-Werkgroep inzake Gedwongen of Onvrijwillige Verdwijningen uit.

Resultaat: De rapporten in verband met deze zaken worden in 1995 overgemaakt aan de President en niet openbaar gemaakt. Na de regeringswissel in augustus 1994 worden twaalf geheime graven blootgelegd met resten van mensen die door de veiligheidstroepen tussen 1988 en 1990 werden

opgepakt en verdwenen. Een 8-tal militairen en een schoolhoofd worden in dit verband voor de rechter gedaagd, in 1996 is de zaak nog steeds niet afgerond. Het volledige onderzoek is niet afgerond.

De nieuwe regering onder leiding van Chandrika Bandaranaike Kumaratunga richt in 1994 drie commissies op: zij hebben dezelfde bevoegdheid om mensenrechtenschendingen (waaronder verdwijningen) sinds 1988 te onderzoeken, zij het in drie verschillende geografische zones. De commissies krijgen evenwel geen mandaat om de ongeveer 700 onopgeloste verdwijningen tussen 1984 en 1987 te onderzoeken. Terzelfdertijd komt er ook een permanente mensenrechtencommissie om mensenrechtenschendingen (en verdwijningen) te onderzoeken.

Zuid-Afrika

Situatie: Begin de jaren '90 vormen tegenstanders van de regering nog steeds het doelwit van hardhandige repressie. De overheid stemt in of is zelf verantwoordelijk voor politieke moorden, waarvan een groot aantal voorstanders van het ANC het slachtoffer zijn. Maar er komen ook bewijzen aan het licht dat de Inkatha Vrijheidspartij (*Inkatha Freedom Party, IFP*) reeds enkele jaren geheime financiële steun geniet van de veiligheidspolitie en dat honderden leden van de organisatie een militaire training hebben gekregen van het Zuid-Afrikaanse leger het ANC en de Inkatha Vrijheidspartij enerzijds en de zwarte bevolking en de Zuid-Afrikaanse veiligheidsinstanties anderzijds blijkt onmogelijk in te dammen en hypotheceert elk mogelijk gesprek over politieke, grondwettelijke en bestuurlijke hervormingen.

In september 1991 komen de regering-de Klerk, het ANC, de Inkatha Vrijheidspartij igd waren staatsagenten te zijn, nemen hiertoe het initiatief.

Samenstelling: De commissie is samengesteld uit drie advocaten (Gilbert Marcus, Bridgette Mbandla en Louis Skweyiya), waaronder twee ANC-leden (nl. de twee laatst genoemden).

Voorwerp: De commissie is belast met een volledig en diepgaand onderzoek van de klachten van de genoemde gevangenen en gedetineerden die werden vastgehouden in diverse ANC-kampen in Zuidelijk Afrika (Angola, Tanzania en Zambia). De onderzochte periode loopt van 1979 tot 1991.

Resultaat: De bekendmaking van het rapport en van de aanbevelingen vindt plaats in oktober 1992. De commissie wordt partijdigheid verweten daar zij samengesteld is uit ANC-leden. De opstelling van het rapport gebeurde echter door het lid dat niet verwant is met het ANC. Het beschrijft de martelingen en de andere mishandelingen waaraan de gevangenen regelmatig werden blootgesteld. Het rapport vermeldt geen namen van verantwoordelijke individuen, maar beveelt verder onderzoek aan naar en maatregelen met betrekking tot diegenen die schuldig zijn aan de vermelde misdrijven.

Concreet moeten de verantwoordelijken van hun gezaghebbende of invloedrijke posten binnen het ANC worden verwijderd. Een andere aanbeveling houdt verband met de intrekking van beschuldigingen tegen gevangenen die zonder proces werden vastgehouden. Zij hebben integendeel recht hebben op een 'duidelijke en ondubbelzinnige verontschuldiging voor het kwaad dat hun is geschied'. De slachtoffers van mishandeling moeten een vergoeding krijgen ongeacht of bewezen is dat zij agenten van de Zuid-Afrikaanse regering waren of niet.

Bovendien vraagt de commissie ook onderzoek te doen naar misdrijven die buiten haar mandaat lagen (bv. verdwijningen). De aanvankelijke bekendmaking van het rapport wordt later bemoeilijkt. Onder internationale druk aanvaardt ANC-voorzitter Nelson Mandela de collectieve verantwoordelijkheid van de leiders van het ANC in verband met de ernstige misbruiken en onregelmatigheden. Hij verzet zich echter tegen de aanduiding van persoonlijk verantwoordelijken. Een geheel onafhankelijke commissie zou worden aangesteld en het ANC nam ook de andere aanbevelingen in overweging.

Duitsland

Situatie: Het einde van de DDR maakt het mogelijk een beter beeld te krijgen van bepaalde instanties en praktijken die onder het voormalige socialistische bewind fungeerden. Zo bleken de verschillende instanties van de staatsveiligheid in de DDR een collectie dossiers van een kleine 200 km lang verzameld te hebben. Na verschillende pogingen om de toegang en het gebruik van de *Stasi*-documenten te regelen - zelfs nog voor de opheffing van de DDR - is de Wet betreffende de Documenten van de Staatsveiligheidsdienst van de voormalige Duitse Democratische Republiek van 20 december 1991 aangenomen.

Deze wet bepaalt de registratie, het beheer en het gebruik van de documenten van het voormalig ministerie van de Staatsveiligheid. Elk individu heeft toegang tot de persoonlijke informatie die over hem werd bijgehouden opdat hij duidelijkheid krijgt over de invloed van de *Stasi* op zijn persoonlijke leven. Iedere persoon is beschermd tegen inbreuken op zijn persoonlijke rechten door de toegang van anderen tot zijn persoonlijke documenten. De toegang van openbare en niet-openbare instellingen is gedetailleerd geregeld. De wet heeft ook een doelstelling van algemeen belang: de historische, politieke en wettelijke herziening van de *Stasi*-activiteiten garanderen en bevorderen. Het Verenigingsverdrag tussen beide Duitslanden bepaalt dat individuen die de grondbeginselen van humaniteit en rechtsstaat geschonden hebben of bij het ministerie van Staatsveiligheid werkten uit de overheidsdiensten moesten worden geweerd.

Joachim Gauck, een protestant uit de ex-DDR, wordt aangesteld als Federale Commissaris voor het beheer van de *Stasi*-archieven. De Gauck-*Behörde* heeft een ambtelijke structuur, beschikt in 1993 over 260 miljoen Duitse mark overheidsgeld en stelt 3.000 mensen te werk. De mogelijkheid van inzage door de burger veroorzaakt een ware stormloop: de eerste vijf maanden vanaf de inwerkingtreding van de Gauck-*Behörde* hebben al 625.000 burgers een aanvraag tot inzage geformuleerd. De inzagemogelijkheid komt echter enkel tegemoet aan persoonlijke behoeften. Dit proces heeft geleid tot massale ontslagen van openbare ambtenaren en een klimaat van wantrouwen doen ontstaan.

Diepergaande vragen inzake de verwerking van het DDR-verleden klonken steeds luider. In 1992 beslist de Bondsdag tot de inrichting van een onderzoekscommissie om meer inzicht te geven en te verspreiden over de vele aspecten van de DDR-geschiedenis.

Naam: Onderzoekscommissie voor de Verwerking van de Geschiedenis en de Gevolgen van de Dictatuur de Socialistische Eenheidspartij van de Democratische Republiek Duitsland (1992-1994)

Ingericht door: het West-Duitse parlement

Samenstelling: De commissie telt 16 parlementairen - met een vertegenwoordiger van elke politieke partij (de opvolger van de voormalige Socialistische Eenheidspartij inbegrepen) - en 11 deskundigen van buiten het parlement, naar krachtsverhouding benoemd door de genoemde partijen. Voorzitter is een dominee en mensenrechtenactivist uit de ex-DDR en nu *CDU*-afgevaardigde: Rainer Eppelman.

Voorwerp: De commissie doet onderzoek naar en wil een nauwkeurig overzicht opmaken van de gebeurtenissen en praktijken onder het 40-jarig communistisch bewind in de DDR. De werkzaamheden van de commissie leiden niet in de eerste plaats tot vaststelling van strafrechtelijke verantwoordelijkheid in hoofde van individuen maar wil vooral het verhaal van de slachtoffers brengen en welke invloed overheidsmaatregelen uitoefenden op hun persoonlijke leven. Aan bod komen: de machts- en beslissingsstructuur in de DDR, de disciplinerende praktijken in het maatschappelijke leven, aanpassing en verzet, de rol van de Kerk en de Duits-Duitse betrekkingen.

Het is de bedoeling dat de commissie aanbevelingen formuleert op wetgevend gebied (zoals bv. schadevergoeding voor de slachtoffers, strafrechtelijke bepalingen, enz.) en eventueel in verband met de voortzetting van haar activiteiten.

Verloop: De commissie heeft toegang tot alle regeringsdocumenten en *Stasi*-dossiers. Het bestudeert de methoden die het communistisch regime aanwendde om in het zadel te blijven en evalueert het beleid van de West-Duitse overheden om het communistische beleid te versterken of de ontplooiing van een pro-democratische beweging te beperken. De on-

derzochte periode loopt van 1949 tot 1989. De commissie tracht reeds van bij de aanvang van de werkzaamheden een openbaar debat aan te zwengelen. Daartoe worden openbare hoorzittingen georganiseerd en forumdiscussies gehouden in verschillende plaatsen in het voormalige Oost-Duitsland. Er is ook intensief contact met de media. De commissie is bekommerd om de verspreiding van het democratisch gedachtengoed en de vestiging van een gemeenschappelijke, politieke cultuur in Duitsland.

Resultaat: De commissie verzamelt in de loop van haar werking zo'n 150.000 bladzijden documentatiemateriaal en publiceert een officieel rapport over het repressie-apparaat van de Stasi en het repressief gebruik van het juridisch systeem en het gevangeniswezen. De commissie pleit voor de voortzetting van haar activiteiten na de parlementaire verkiezingen van 1994. De *Gauck-Behörde* werkt aan de geschiedschrijving van de voormalige DDR die in 1995 inmiddels 15.000 pagina's telt. Naast de beschrijvende activiteiten over het DDR-verleden, worden ook processen gevoerd, aanvankelijk echter alleen tegen uitvoerders in het communistisch regime.

Duitsland

Situatie: De commissie van 1992 inzake de geschiedenis en de gevolgen van de dictatuur van de Socialistische Eenheidspartij kan onmogelijk haar taak beëindigen in 1994. Het opzetten van een nieuwe commissie wordt aangegrepen om de doelstellingen wat bij te passen.

Naam: Onderzoekscommissie ter Overwinning van de Gevolgen van de Dictatuur van de Socialistische Eenheidspartij in het kader van het Proces van de Duitse Hereniging (1995)

Voorwerp: De commissie is bedoeld om meer klaarheid te brengen over de ideologische invloed van de Socialistische Eenheidspartij, de militarisering van de samenleving en de invloed van het veiligheidsapparaat van de Stasi in de maatschappij.

Albanië

Situatie: Het moment dat Enver Hoxha in 1985 overlijdt, is met een het begin van het einde van het communistische totalitarisme in Albanië. Zijn opvolger Ramiz Alia kan niet verhinderen dat het tot dan van de buitenwereld afgesloten Albanië toch de gevolgen van de desintegratie van het communistisch systeem voelt. Vanaf eind 1989 komen er steeds meer opstanden in Shkodër en ontvluchten de Albanezen massaal hun land. Begin 1991 vinden de eerste meerpartijenverkiezingen sinds 60 jaar plaats. Deze verlopen rustig, maar betekenen geen vernieuwing op het politieke front: de vroegere communisten behalen een ruime overwinning op de Democratische Partij.

De spanningen nemen echter toe en in april 1991 doodt de politie vier demonstranten in Shkodër. Ook in andere steden laait het geweld op. Er wordt een tweede verkiezingsronde georganiseerd in maart 1992. Zij brengen deze keer wel een klinkende overwinning op voor de Democratische Partij onder leiding van Berisha. Een nieuwe tijd van repressie en totalitarisme breekt echter aan.

Naam: Commissie met betrekking tot Slachting in Shkodër door het Veiligheidsapparaat (1992)

Ingericht door: het parlement

Voorwerp: De commissie krijgt de opdracht de moorden op mensen uit Shkodër en omstreken die tijdens het communistisch bewind van 1944 tot 1991 door veiligheidstroepen zijn omgebracht om politieke redenen, te onderzoeken.

Resultaat: In een eerste verslag wijst de commissie de politie als verantwoordelijke aan voor het aanzetten van rustig betogende mensen tot geweld tijdens de betoging in Shkodër in april 1991. De commissie heeft haar eindrapport klaar in oktober 1992. Het meldt de ontdekking van zes massagraven en beschrijft de identiteit van 40 slachtoffers. Het totale aantal slachtoffers wordt echter geraamd op 2.000.

Later komt het verleden aan bod tijdens diverse processen tegen tal van voormalige functionarissen en autoriteiten. De weduwe van Enver Hoxha en tien voormalige topfunctionarissen, waaronder de laatste communistische President, voormalige ministers van Binnenlandse Zaken, de voormalige voorzitter van het Opperste Gerechtshof en een voormalige advocaat-generaal krijgen gevangenisstraffen. De processen hebben betrekking op misbruik van staats eigendom, de deportatie van duizenden Albanezen, buitengerechtelijke executies, enz.

El Salvador

Situatie: Op 16 januari 1992 ondertekenen de Salvadoraanse regering en het Nationaal Bevrijdingsfront Farabundo Martí (*FMLN*) een legendarisch vredesakkoord in Mexico-stad. Dit akkoord brengt een einde aan twaalf jaar burgeroorlog en werd bereikt door bemiddeling van de Verenigde Naties. Het heeft betrekking op de veranderingen nodig voor een terugkeer naar een burgerlijke maatschappij en bevat zowel bepalingen in verband met demilitarisering, herziening van het juridische en electorale stelsel, als socio-economische maatregelen.

De beide partijen komen ook overeen twee commissies op te richten om straffeloosheid met betrekking tot de mensenrechtenschendingen te vermijden. De omvang en ernst van de mensenrechtenschendingen is immers zeer groot en de overheid wordt niet in staat geacht of zou niet geneigd zijn de verantwoordelijken te straffen. Aldus worden een ad hoc commissie met betrekking tot de militairen en een waarheidscommissie opgericht.

Naam: Ad Hoc Commissie met betrekking tot de Militairen (1992)

Samenstelling: De commissie bestaat uit 3 burgers en 2 militairen. De burgers zijn Abraham Rodriguez (een vooraanstaand zakenman en voormalige persoonlijke raadgever van President Duarte), Eduardo Molina (stichtend lid van de Christen-Demo-

cratische Partij) en Reynaldo Galindo Pohl (oudere staatsman die in meerdere regeringen gediend had en een aantal internationale functies had uitgeoefend). De militairen zijn voormalig minister van Defensie Generaal Eugenio Vides Casanova en Generaal Rafael Humberto Larios. Zij zijn enkel toegelaten bij de besluitvorming en de formulering van aanbevelingen, en niet bij de onderzoeken van de commissie. Bovendien zijn zij niet stemgerechtigd.

Voorwerp: De commissie heeft de opdracht de zuivering voor te bereiden van het legerkorps (hogere militairen) en moet daartoe aanbevelingen formuleren. De commissie is aldus belast met de evaluatie van de officieren. Hun staat van dienst met betrekking tot de mensenrechten, hun beroepsbekwaamheid en hun geschiktheid om zich aan te passen aan een democratische maatschappij worden aan een onderzoek onderworpen. De commissie moet vervolgens haar aanbevelingen overmaken aan President Cristiani en aan de Secretaris-Generaal van de VN.

Verloop: De commissie krijgt drie maanden om haar opdracht te klaren. Uiteindelijk wordt de termijn met een maand verlengd. Zo'n 2.300 officieren moeten ondervraagd worden. De commissie heeft slechts 230 individuen ondervraagd. Hiertoe behoren de generaals in actieve dienst, kolonels en luitenant-kolonels en een klein aantal lager geplaatste officieren betrokken in mishandelingen. Verder ontvangt de commissie documentatiemateriaal van niet-goevernementele organisaties.

Resultaat: Op 23 september 1992 geeft de commissie haar aanbevelingen aan de President en de secretaris-generaal van de VN te kennen. Het rapport heeft een vertrouwelijk karakter en vraagt omwille van mensenrechtenschendingen het ontslag van 102 militaire officieren, waaronder de minister en vice-minister van Defensie (René Emilio Ponce en Orlando Zepeda), de meeste generaals en tal van de kolonels. Concreet moeten 76 officieren uit actieve dienst worden verwijderd en 26 worden overgeplaatst. Het rapport wordt ondanks zijn onvolledigheid ook aanvaard door het *FMLN*.

De President moet op zijn beurt de administratieve maatregelen nemen tegen een maand later. De maatregelen moeten nog eens een maand later worden uitgevoerd. Beide tijdstippen zijn genegeerd. Het *FMLN* dreigt ermee de demobilisering van haar rebellen te staken zolang de regering (en het leger)

haar taak niet nakomt. Begin januari 1993 licht Boutros Ghali de Veiligheidsraad in dat de Salvadoraanse overheid 87 van de 102 officieren heeft verwijderd. Er bleven dus nog 15 officieren, waaronder de genoemde ministers, over. De Verenigde Staten verbinden de som van 11 miljoen US\$ inzake militaire bijstand aan de volledige nakoming van de aanbevelingen van de Ad Hoc Commissie. De President kondigt op 31 maart aan de aanbevelingen van de commissie na te komen.

Een nefast gevolg van het langer in functie blijven van een aantal officieren houdt in dat zij een volledig pensioen konden genieten. Dit zet kwaad bloed bij de militairen die vervroegd op pensioen moeten door maatregelen tot inkrimping van de strijdkrachten.

El Salvador

Situatie: In het kader van het vredesakkoord van 1992 komen de regering en het *FMLN* overeen een tweede commissie in te richten. Deze commissie zou een veel diepgaander onderzoek doen naar de grove mensenrechtenschendingen die het leger, de doodseskaders en het *FMLN* sinds 1980 hebben begaan.

Naam: VN-Commissie van de waarheid (*Comision de la Verdad*) (1992-1993)

Ingericht door: de Verenigde Naties (naar aanleiding van de vredesakkoorden van 1991) met bijkomende financiële ondersteuning van de Verenigde Staten en Europese staten.

Samenstelling: De Secretaris-Generaal van de VN stelt de leden van de commissie aan met het akkoord van beide partijen bij de vredesakkoorden. Het gaat om wel gerespecteerde internationale personaliteiten: voormalig President van Colombia (Belisario Betancur), professor in de rechten van de George Washington University en voormalig President van het Inter-

amerikaans Hof (Thomas Buergenthal) en voormalig minister van buitenlandse zaken van Venezuela (Reinaldo Figueredo Planchart). Het kaderpersoneel bestaat uit 15 inhoudelijke medewerkers en meerdere administratieve krachten. Hieronder zijn geen Salvadoranen. De secretariaatsleiding is in handen van Patricia Valdez.

Voorwerp: De commissie doet onderzoek naar ernstige geweld-daden gepleegd door regeringstroepen en de verzetsbeweging *FMLN* sinds 1980 (tot juli 1991). Uiteindelijk moet de commissie komen tot het formuleren van aanbevelingen - o.m. inzake de vervolging van de ergste mensenrechtenschendingen - en preventieve maatregelen. Bij het sluiten van het vredesakkoord beloven beide partijen deze aanbevelingen na te komen. Het mandaat van de commissie wordt met een zekere soepelheid gehanteerd: de commissieleden bepalen uiteindelijk zelf welke gevallen binnen het mandaat vallen.

Verloop: De commissie heeft slechts 6 maanden om haar onderzoek te volbrengen. In haar onderzoek baseert ze zich op 32 zorgvuldig uitgekozen gevallen uit een geheel van 22.000 aangegeven gevallen. Zij analyseert de 2.000 verklaringen die betrekking hebben op 7.000 slachtoffers en doet ook beroep op andere bronnen (bv. niet-goevernemente organisaties) in verband met zo'n 18.000 personen. De commissie neemt directe verklaringen af van slachtoffers op het platteland. Ze interviewt ook getuigen in San Salvador en drie andere grote steden en 200 militairen, waarvan sommigen inmiddels al overgeplaatst waren naar ambassades in het buitenland. Het klimaat is niet erg bevorderlijk voor goede interviews: het vredesproces is nog te pril en de kalmte is nog niet helemaal teruggekeerd. Het *FMLN* en het leger zijn ten volle bezig met de demobilisatie van hun eenheden.

Resultaat: Op 15 maart 1993 publiceert de VN-Commissie van de Waarheid haar rapport onder de titel: *De la Locura a la Esperanza*; of in het Nederlands: Van Waanzin naar Hoop. De internationale inrichting van de commissie wordt aanvankelijk niet bekritiseerd, maar bij het uitkomen van het rapport is er wel enige kritiek. Het werk van de commissie wordt beschouwd als een inmenging in interne aangelegenheden. Omdat het gerechtelijk apparaat in gebreke blijft, besluit de commissie de namen van daders te noemen in het publiek gemaakte rapport. Alleen op die manier kan een publieke afstraffing bekomen worden.

Het rapport stelt dat het leger en verwante paramilitaire eenheden verantwoordelijk zijn voor het merendeel van de onderzochte misdaden. De meesten van de 75.000 slachtoffers van de burgeroorlog zijn burgers die door de veiligheidstroepen beschouwd werden als sympathisanten van links. De commissie begrijpt de begane misdaden niet als alleenstaande gebeurtenissen, maar is van oordeel dat zij integraal deel uitmaken van een voorbedachte strategie om de opstand neer te slaan.

Het rapport noemt 40 namen van militairen - o.m. die van minister van Defensie Generaal Ponce en diens vice-minister Orlando Zepeda in verband met de moord op 6 jezuïeten in november 1989 -, die ook reeds in het rapport van de Ad Hoc Commissie voorkwamen. Verder meldt het rapport de naam van majoor Roberto d'Aubuisson, oprichter van de ARENA-partij, als verantwoordelijke voor de organisatie van de doodseskaders en voor de moord op aartsbisschop Oscar Romero in 1980.

Het *FMLN* zelf zou verantwoordelijk zijn voor 300 verdwijningen en 400 moorden - het betreft dan moorden op rechters, regeringsgezinde burgemeesters en dissidenten van het Front. Het rapport noemt ook namen van vooraanstaande *FMLN*-leden. Verder maakt het rapport melding van de VS-betrokkenheid in het conflict. Het door de VS getrainde Atlacatl-bataljon was verantwoordelijk voor het bloedbad van Mozote en Amerikaanse functionarissen waren op de hoogte van de massale mensenrechtenschendingen in het land.

De aanbevelingen van de commissie hebben betrekking op maatregelen voor openbare functies en het gerechtelijk apparaat, de verwijdering voor van de genoemde militairen uit het leger, de vergoeding van slachtoffers en hun families, verder onderzoek naar het werk van de doodseskaders (zie verder werk van de Gezamenlijke Groep voor Onderzoek naar Politiek Gemotiveerde Illegale Gewapende Groeperingen), de implementatie van de VN-waarnemerscommissie *ONUSAL*, verder onderzoek van massagraven (bv. de blootlegging van het massagraf van El Mozote waar tijdens een slachting in 1981 794 burgers door het Salvadoraanse leger omgebracht werden) en wettelijke hervormingen.

De commissie stelt voor diegenen die zij in het rapport als daders noemt voor 10 jaar van openbare ambten uit te sluiten en voor levenslang uit functies met betrekking tot de openbare veiligheid en nationale defensie te weren. Vermits de rechters niet hebben ingegrepen bij de mensenrechtenschendingen,

roept de commissie alle rechters van het Opperste Gerechtshof op hun ambt neer te leggen om de hervorming van de rechterlijke macht en de bestraffing van misdaden te bevorderen. Een andere aanbeveling betreft de inrichting van een permanent wetgevend comité voor militaire zaken opdat de controle van de wetgever hierop zou vergroten.

Het rapport is goed ontvangen door het *FMLN*, mensenrechtenactivisten en de Verenigde Staten. Er is echter wel kritiek op het onvolledig gebleven onderzoek naar bepaalde aspecten bv. het werk van doodseskaders. Het antwoord van de militairen op het rapport is dat de commissie haar mandaat te buiten is gegaan en dat de activiteiten van de commissie illegaal zijn. Ook de regering stelt dat het rapport niet wettelijk bindend is en vindt dat de commissie te zeer bevooroordeeld is.

Nog vóór de commissie haar rapport bekendmaakt, meer bepaald op 23 januari 1992 keurt het parlement een amnestiewet goed van toepassing op de daders van politieke misdaden begaan vóór 1 januari 1992. De amnestieregeling in de Wet van de Nationale Verzoening zou niet gelden voor diegenen die het rapport van de waarheidscommissie noemt en waarvoor zij vervolging voorstelt. De kans dat nog niet ondernomen wordt in verband met diegenen die het rapport als schuldigen aanduidt (meer dan 40 mensen) neemt echter af daar de amnestiewet de mogelijkheid bepaalt nog verdergaande maatregelen te nemen 6 maanden nadat de waarheidscommissie haar rapport heeft bekendgemaakt.

De Christen-Democratische Partij, de Democratische Convergence-coalitie, de Nationale Revolutionaire Beweging, het *FMLN* en de katholieke Kerk protesteren tegen de amnestieregeling en zouden dergelijke regeling alleen overwegen wanneer werk wordt gemaakt van de uitvoering van de aanbevelingen van de Ad Hoc Commissie en van die van de waarheidscommissie.

Zuidelijk Afrika

Situatie: De mishandelingen in de gevangenenkampen van het ANC in de jaren zeventig en tachtig zijn reeds het onderwerp van een 'intern' onderzoek in 1992. Toch heerst heel wat misnoegen wanneer deze eerste commissie haar werk bekendmaakt. De commissie wordt partijdigheid verweten en de beschuldigde figuren hebben zich niet echt kunnen verdedigen.

Naam: Onderzoekscommissie naar bepaalde Beschuldigingen van Gruwelijke Mishandelingen en Schendingen van de Mensenrechten ten aanzien van ANC-gevangenen en -gedetineerden door Leden van het ANC; ook Motsuenyane-commissie genoemd (1993)

Ingericht door: het Afrikaans Nationaal Congres.

Samenstelling: De commissie is samengesteld uit drie commissieleden waarvan algemeen wordt aanvaard dat ze onpartijdig zijn. Zij komen uit de Verenigde Staten, Zimbabwe en Zuid-Afrika. Voorzitter is de gepensioneerde bedrijfsleider Motsuenyane, de anderen zijn een rechter en een advocaat.

Voorwerp: De commissie doet onderzoek naar vermeende misbruiken in ANC-gevangenenkampen in Angola en andere landen van Zuidelijk-Afrika in de periode tussen 1979 en 1991.

Verloop: De Motsuenyane-commissie kent een andere aanpak dan de eerste commissie. De hoorzittingen verlopen zoals voor een rechtbank en zowel de beschuldigten als de slachtoffers kunnen beroep doen op een juridische raadgever. De commissie houdt openbare hoorzittingen gedurende een periode van vijf weken in de zomer van 1993. Bij sommigen leeft het gevoel dat twee zaken met elkaar vermengd worden: nl. disciplinaire procedures en een onderzoek naar de waarheid.

Resultaat: In augustus 1993 brengt de Motsuenyane-commissie verslag uit. Inhoudelijk komt het rapport tot dezelfde conclusies als het eerste rapport: er zijn ernstige mishandelingen begaan in de ANC-gevangen-

kampen gedurende een bepaalde periode. Naar de vorm zijn er toch een aantal verschillen: de verschillende zaken worden beschreven, de namen van de verdachten worden weergegeven, er is een lijst met alle rechten die werden geschonden. Het rapport bevat gedetailleerde gegevens inzake 32 ANC-leden die zijn geëxecuteerd of onder verdachte omstandigheden zijn gestorven of verdwenen.

Ook deze commissie beveelt aan een orgaan op te richten voor de uitkering van een vergoeding aan de slachtoffers. De verantwoordelijken moeten gestraft worden en de verantwoordelijkheid binnen de ANC-organisatie moet verbeterd worden om dergelijke vergrijpen in de toekomst te vermijden.

In antwoord op het rapport aanvaardt het ANC de collectieve, morele verantwoordelijkheid voor de begane mishandelingen en verontschuldigt zich hiervoor. Het ANC slaat echter elke verder actie in verband met de bestraffing van de daders en de toekenning van smartegeld af, maar vraagt de inrichting van een waarheidscommissie nadat de eerste multi-etnische verkiezingen zijn gehouden. Deze waarheidscommissie moet dan de misbruiken onderzoeken van elke partij/groep tijdens het apartheidregime en hiervoor ook bestraffingen bepalen.

Brazilië

Situatie: Het geweld in de steden bereikt een nooit gezien hoogtepunt in 1992. De gezag van de politie wordt ondermijnd daar blijkt dat tal van politiemensen bij de georganiseerde misdaad betrokken zijn. Op 2 oktober 1992 bestormt de politie de belangrijkste gevangenis van Sao Paulo, Sao Paulo Casa de Detenção, waarin op dat moment 7.000 gedetineerden zaten, maar waarin normaal slechts 3.000 gevangenen zijn toegelaten.

De politie wordt beschuldigd van opzettelijke en systematische executies. Bij deze actie zouden zo'n 200 tot 400 mensen het leven verloren hebben. De gouverneur van de deelstaat Sao Paulo houdt het nieuws stil tot even voor de

opening van de stembureaus voor de gemeentelijke verkiezingen. Er worden verscheidene officiële onderzoeken naar het bloedbad ingesteld.

Naam: Onderzoekscommissie naar Verdwijningen (1992)

Ingesteld door: Federaal minister van Justitie, Mauricio Correa Lima.

Samenstelling: De commissie zou worden voorgezeten door de Procureur-Generaal.

Resultaat: Op 11 februari 1993 maakt de commissie haar rapport bekend. De commissie acht de agenten schuldig aan excessen begaan jegens de gevangenen van de Casa de Detenção van Sao Paulo: de militaire politie heeft in 1992 opzettelijk 111 gedetineerden in de Carandiru-gevangenis in Sao Paulo omgebracht. De commissie is van oordeel dat het onmogelijk is om individueel verantwoordelijken aan te duiden. Zo'n 100 agenten die tot dan geschorst waren, worden in hun functie hersteld. De kolonel die de leiding had over de actie, blijft geschorst en riskeert een gevangenisstraf van 12 tot 13 jaar.

Mexico

Situatie: Alhoewel Salinas de Gortari sinds zijn aantreden als President in 1988 op verschillende manieren probeert de gewelddadige situatie in Mexico te keren, blijft de toestand op het vlak van de mensenrechtenschendingen ook in het begin van de jaren '90 wraakroepend. Er zijn martelingen, verdwijningen, moorden, buitengerechtelijke executies, illegale aanhoudingen en politiek gemotiveerde wandaden. In juni 1990 beslist de overheid tot de oprichting van een mensenrechtencommissie. Deze commissie neemt het in 1989 in het leven geroepen Algemeen Directoraat voor de Mensenrechten in haar structuren op.

Naam: Nationale Mensenrechtencommissie (1990-?)

Ingericht door: President Salinas. Net zoals het Algemeen Directoraat voor de Mensenrechten ressorteert de Nationale Mensenrechtencommissie onder het ministerie van Binnenlandse Zaken. Mensenrechtenorganisaties in Mexico zien hierin een hinderpaal voor de onafhankelijke werking van de commissie. In juni 1992 krijgt de commissie via een grondwetswijziging een onafhankelijk en door de grondwet gewaarborgd statuut. De commissie moet wel inboeten op haar mandaat (zie voorwerp).

Bovendien bepaalt de nieuwe regeling dat de deelstaten vóór het einde van het jaar een vergelijkbaar bureau moesten oprichten. De Nationale Mensenrechtencommissie zou dan niet langer in eerste instantie bevoegd zijn, maar kan mogelijks foute beslissingen van de deelstatelijke bureaus herzien. Op het einde van oktober '92 zijn bureaus actief in 10 deelstaten. Het wordt voor niet-gouvernementele organisaties wel moeilijker om het overheidsbeleid inzake mensenrechten in het oog te houden.

Samenstelling: De eerste voorzitter was Jorge Carpizo, ooit lid van het Opperste Gerechtshof en voormalige rector van de Nationale Autonome Universiteit van Mexico. De Nationale Mensenrechtencommissie omvat o.m. het vroegere Algemeen Directoraat voor de Mensenrechten, dat in deze nieuwe constellatie de functie van technisch secretariaat uitoefent. De Nationale Mensenrechtencommissie kan beroep doen op meer dan 600 stafmedewerkers.

Voorwerp: De belangrijkste functies van de Nationale Mensenrechtencommissie zijn het ontvangen en onderzoeken van klachten inzake mensenrechtenschendingen en het formuleren van aanbevelingen inzake handelingen te verrichten door de betrokken autoriteiten. Verder is de commissie verantwoordelijk voor de bevordering en de voorlichting in verband met de mensenrechten in Mexico. De commissie wordt verwacht een nationaal beleid voor te stellen inzake respect voor en verdediging van de mensenrechten. De commissie heeft ook de taak het overheidsbeleid met betrekking tot de mensenrechten bekendheid te geven op nationaal en internationaal vlak.

De te onderzoeken mensenrechtenschendingen betreffen moorden, verdwijningen, marteling, illegale hechtenissen, buitengerechtelijke executies,

onregelmatigheden in gerechtelijke procedures. Het grondwettelijk statuut van de Nationale Mensenrechtencommissie bepaalt dat gevallen met betrekking tot sociale rechten, onregelmatigheden bij verkiezingen en zaken in behandeling bij een rechtbank buiten de bevoegdheid van de commissie vallen. Alhoewel de commissie zich reeds vrijwillig onthouden heeft van de behandeling van dergelijke kwesties, wordt haar mandaat nu ook grondwettelijk beperkt.

Verloop: De commissie heeft geen uitgebreide onderzoeksbevoegdheid: zij kan geen vervolgingen instellen en moet zich bovendien houden aan het formuleren van niet-bindende aanbevelingen aan het adres van deelstatelijke en federale overheden.

Resultaat: De commissie heeft de opdracht tweemaal per jaar verslag uit te brengen. Het eerste rapport dateert van december 1990. Einde 1990 zijn reeds honderden klachten bij de commissie ingediend en heeft de commissie 33 adviezen geformuleerd. De adviezen zijn goed onderbouwd, maar kennen geen opvolging. In juni en september 1992 hekelt de commissie nogmaals het in gebreke blijven van de verantwoordelijke autoriteiten inzake de volledige uitvoering van 113 van de 289 aanbevelingen met betrekking tot o.m. onderzoek en vervolging van de genoemde mensenrechtenschendingen. Het betreft de federale Procureur-Generaal, de federale gerechtelijke politie, het personeel van beide federale diensten, deelstatelijke functionarissen, enz.

1993 biedt geen vooruitzicht op een wijziging in de houding van de autoriteiten, noch in het impact van de commissie. Ondanks de grondwetswijziging van 1992, blijft er nood aan versterking van het onafhankelijk karakter van de commissie. De commissie staat wantrouwig ten opzichte van documentatiemateriaal aangebracht door niet-gouvernementele organisaties en kiest soms onterecht partij voor overheidsinstellingen. Wat individuele gevallen betreft, geeft de commissie geen genoegdoening. De commissie doet bv. geen aanbevelingen in verband met vergoeding van het slachtoffer. De voorzitter van de Nationale Mensenrechtencommissie krijgt een nieuwe functie, nl. die van federale Procureur-Generaal, in een poging om mensenrechtenschendingen beter te bestrijden.

In januari 1994 brengt de Nationale Mensenrechtencommissie een rapport uit over 140 mensenrechtenschendingen die vermoedelijk gepleegd zijn tegen leden van de linkse oppositiepartij (Partij van de Democratische Revolutie)

ten tijde van Salinas' presidentiële ambtstermijn. Van de 67 aanbevelingen van de commissie zijn er in 1994 slechts 8 volledig opgevolgd. De bedoelde partij doet echter ook zelf een onderzoek en stelt vast dat heel wat van de dodelijke aanslagen gepleegd op haar leden tussen 1988 en 1994 buiten het mandaat van de commissie blijven.

Ondertussen rekt het land af met een opstand van de inheemse bevolking in Chiapas. De Nationale Mensenrechtencommissie verricht ook in dit kader onderzoeken. In december '94 krijgt Mexico een nieuwe President, Zedillo Ponce de León, die op zijn beurt maatregelen bedenkt voor een doeltreffende werking van het gerechtelijk apparaat.

In antwoord op de bekendmaking van het rapport van de Nationale Mensenrechtencommissie in augustus 1995 worden tal van politieke functionarissen in afwachting van een onderzoek, aan de deur gezet. Dit gebeurt in uitvoering van een aanbeveling van de Nationale Mensenrechtencommissie. Van een andere aanbeveling inzake de herstructurering van de politie belooft de gouverneur opvolging, maar blijven effectieve stappen daartoe echter achterwege.

In 1996 en de daaropvolgende jaren hebben we het raden naar de activiteiten van de commissie. Pas in 1997 is er terug sprake van de Nationale Mensenrechtencommissie: nu de parlementaire verkiezingen een andere meerderheid brachten in het congres is er meer hoop dat de autoriteiten reken-schap moeten geven over de mensenrechtenschendingen die de commissie onderzocht en waarvoor ze aanbevelingen formuleerde.